

"În Maieru, am trăit cele mai frumoase și mai fericite zile ale vieții mele"

Liviu Rebreanu

# CUIBUL VISURILOR

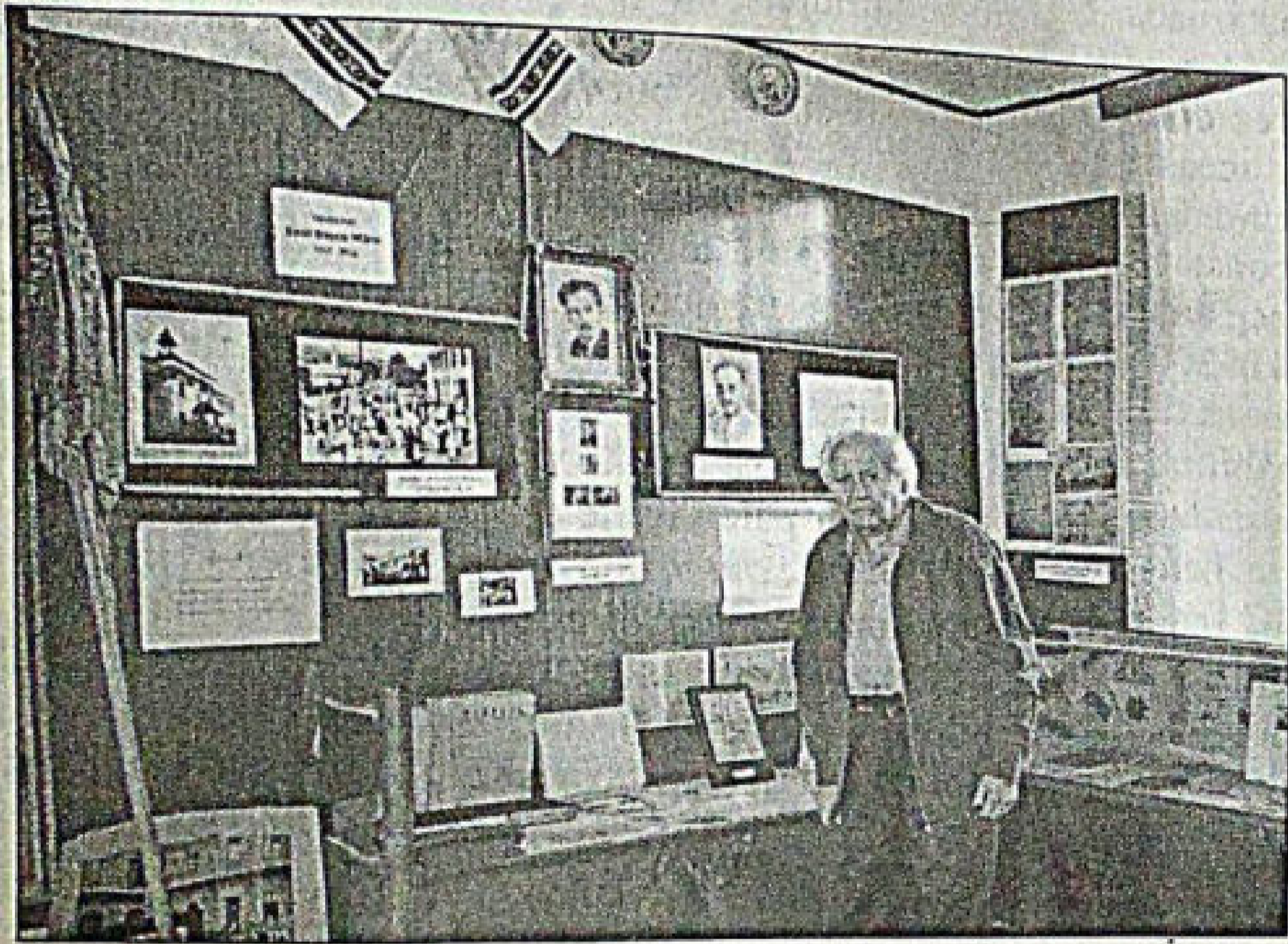
Director fondator: SEVER URSA

PUBLICAȚIE EDITATĂ DE CONSILIUL LOCAL MAIERU

ANUL XX Nr. 2 (124) \*\*\* APRILIE 2017 \*\*\* 3 PAGINI \*\*\* 1 leu

Omagiu

## La mulți ani, cu dragoste, domnule Sever Ursa



La 8 martie cunoscutul scriitor și profesor de limba și literatura română, domnul Sever Ursa, împlinește 85 de ani. Ziua aceasta, domnule profesor, să fie cu toate florile din lume și-n parfumul lor să traversezi, în continuare, cu aceeași dragoste și generozitate, văltoarea

acestei lumi atât de ciudate. Sunteți Patriarhul Cultural al Maierului, cum v-am denumit cândva, și asemenea lui Liviu Rebreanu, ați dat o deosebită prospețime acestei localități despre care marele romancier spunea că este cel mai frumos loc din lume. Muzeul „Cuibul visurilor”, ctitorit de dv., este pecetea Maierului, laboratorul unde s-au pregătit marile împliniri spirituale locale, și mare focar de istorie și cultură al Văii Superioare a Someșului. Sunteți o stare de spirit și ați pus pe masa fiecărui măierean file de istorie, datini, obiceiuri și pe marele Liviu Rebreanu. Personal nu am văzut până acum cum se pot înmănuncha într-o singură persoană atâta generozitate, altruism, iubire pentru cunoscuți și necunoscuți, finețe sufletească, disponibilitate necondiționată pentru acordarea ajutorului la greu. De fiecare dată ați mulțumit familiei pentru realizările dv., aveți un adevărat cult al familiei, distinsei dv. soții, doamna Doina, băieților dv. Liviu și Ovidiu și ceea ce m-a impresionat aparte,

copiilor, elevilor măiereni care v-au ajutat la ctitorirea și îmbogățirea muzeului, în condițiile foarte grele de atunci.

Domnul Sever Ursa rămâne pentru mine, pentru noi toți, un ziditor, cum inspirat spunea scriitorul Aurel Podaru. Dânsul își are rădăcinile viguroase în orga brazilor de sus, acolo în sătucul uitat între pășuni și nori, unde vremea curge ca o părere, în Poiana Cătunilor de Ilva Mare, o poiană a românismului și a soarelui.

Așa cum am mai spus, domnul Sever Ursa este atât de puternic pentru că este sistematic, filosoful se adaugă observatorului, ordinea este stabilită științific, dânsul este mare pentru că este exact, surprinde adevărul pentru că surprinde ansamblul, capacitatea sa de sistematizare a dat lucrărilor sale forță, veridicitate și interes. Metafora nu este un capriciu al voinței sale, ci o formă a gândirii sale, în spatele cuvântului este un întreg tablou, o atitudine, cuvântul nu reprezintă o cifră, ci o sursă de imagini.

Domnule profesor Sever Ursa, rămâneți lângă noi, cu noi, pentru noi. Avem nevoie de dumneavoastră!

Dan Popescu

Cartea

## Certitudine, numele tău este SAECULUM

Acestă carte cuprinde câteva file din cronică unui cenaclu literar cu destin atipic: a luat ființă prin anii '80 la Dej, după care întâlnirile s-au stabilit la Beclean; a funcționat cu un entuziasm debordant, în pofida vicisitudinilor vremii, datorită unui grup de intelectuali care nu au acceptat să se închidă în crisalide, pentru ca, imediat după 1989, să-și întrerupă brusc activitatea. Ideea constituirii acestui cenaclu i-a aparținut lui Radu Săplăcan, cel care a creat un grup de rezistență în mizeria societății comuniste.

Andrei Moldovan este cel care îi face o scurtă prezentare conducătorului acestui cenaclu și dorința lui de a face ceva pentru „libertatea” spiritului: „era într-o toamnă a anilor 80. Da, cu certitudine era un început de castane. Acolo l-am întâlnit pe Cornel Cotuțiu care mi-a spus că îl văzuse recent pe tânărul Radu Săplăcan, scriitor din ultima generație echinoxistă și proaspăt profesor de filozofie la Dej, beclenar din mai multe motive, care venise să lanseze o provocare: ieșirea din amorțeală printr-un cenaclu al tinerilor scriitori ardeleni care să aibă un cuvânt de spus în peisajul literar.”

Acest cenaclu dispărea însă în 1990, astfel saeculiștii, întânindu-se la diverse colocvii, festivaluri de literatură sau pur și simplu aiurea, la o bere, și-au manifestat dorința de a-și regăsi creațiile între copertile unei antologii pilduitoare, iar din 2005 încoace exista proiectul acestei antologii, care va fi reeditată și care reapare la 21 octombrie 2016. La Beclean, în județul Bistrița-Năsăud era un cenaclu condus de Radu Săplăcan unde veneau scriitori de la Cluj: Ion Mureșan,

Teohar Mihadaș, Alexandru Vlad, de la Bistrița: Ion Moise, Olimpiu Nușfelean, George Gavriluțiu, Luca Onul, Aurel Podaru, Cornel Cotuțiu, Ioan Pinteș, Gavrilă Moldovan, George Precup, Virgil Rațiu, Alexandru Uiuu, Maxim Dumitraș și mulți alții.

Saeculum, o aventură a spiritualității, Saeculum un cenaclu literar al nimănui, nerevendicat de nici o instituție, un cenaclu itinerant, găzduit prin bunăvoința Bibliotecii orașenești din Beclean, a Liceului Agricol, a Liceului Metalurgic, a Casei de Cultură. Ideea înființării acestui cenaclu i-a aparținut lui Radu Săplăcan, care avea de gând să scrie o carte pe care n-a mai scris-o: *Mizeria Imaginarului*. Astfel, cum cartea n-a mai apărut, s-a creat un grup de rezistență la mizeria spirituală.

De ce numele Saeculum? Tot Radu Săplăcan a venit cu soluția cea mai bună. Ideea numirii derivă de la semnificația latinească a termenului, care înseamnă: generație, vreme, timp, epocă. „Botezul” s-a săvârșit la ședința din noiembrie, fiind consemnat de Gavrilă Moldovan în săptămânalul bistrițean „Ecol”: „A fost apoi un răs homeric când după primele semne că securiștii ne-au luat în vizor, Zorin Diaconescu a făcut următorul raționament: știți cum ne numim noi, cenacliștii de la Saeculum? Dar e la mintea cocoșului! Ne numim SAECULIȘTI!”

Saeculum a fost un cenaclu atelier, deviza lui era „câtă prietenie, atâta exigență”. Era de știut că dacă apucați să fii invitat, după lectură trebuia să te aștepți „să-ți zboare fulgii”, adică la critici virulente.

Acest cenaclu a avut lideri de opinie puternici, pe lângă fondatorul acestuia, îi amintim pe: Teohar Mihadaș, Ion Mureșan, Marius Lazăr, Cornel Cotuțiu, Olimpiu Nușfelean, Aurel Podaru. S-au perindat la întâlnirile sale literare invitați de prin toate regiunile țării, pe unii dintre aceștia evocându-i prozatorul Cornel Cotuțiu. Scriitorul Virgil Rațiu spune că: „Veneau la întâlnirile literare de aici tineri scriitori și mai vârstnici scriitori din trei țări și patru zări. Această reuniune, cred, a constituit liantul, poarta de întâlnire, de dialog. Nu am să numesc aici câți scriitori în facere am cunoscut, câți prieteni mi-am făcut.”

De menționat este faptul că politicul nu a existat niciodată explicit la Saeculum. Membrii cenaclului nu auzeseră niciodată scrisori deschise, nu au editat manifeste și nu au format sindicate libere, putându-se deduce că rezistența anticeaușistă nu i-a preocupat în mod special. Adevărul este că un asemenea organism de literatură și de artă era foarte incomod într-o perioadă în care dictatura era „în floare”, dar, în cei 6 ani de existență, a fost un cenaclu autohton, nedepinzând de nici o instituție de cultură administrație sau politică. Augustin Botiș surprinde pertinent spiritul acestui cenaclu și al acestor întâlniri: „în cenaclul Saeculum plutea un fel de clandestinitate culturală, pe care cei mai mulți ne-o însușeam ca pe o profesie de credință. Dezinvoltura actanților era a unor oameni, al căror centru de greutate nu se afla niciodată în afara lor... Ființa atunci, în interiorul și în jurul cenaclului, un fel de devotament generos, anonim.”

Anton Birta

# Sarea provine din *halăuă* de slatină, iar nu "din latină"

De acum 3.000 de ani (din epoca bronzului) avem aici – în Ținutul Năsăud – resturi de vestigii arheologice rămase din amenajările și procesele tehnologice de exploatare a sării.

Deși noi, cei de azi, am uitat aproape cu totul de *ochiurile de slatină* omniprezente în ținutul năsăudean, tulburătoarele mărturii arheologice de acum trei milenii (perioada târzie a epocii bronzului, Cultura Noua) se încadrează geografic și succed oarecum unui spațiu mult mai extins de *civilizație neolitică*, cum a fost cazul *Culturii Ariușd-Cucuteni-Tripolie* (aprox. 5500-2750 î.Hr.).

Lăsând la o parte arheologia din zilele noastre, puțini istorici par a fi observat și să fi înțeles pe deplin că răgazul pentru dezvoltarea civilizației materiale și culturale (religioase) în cazul Culturii Cucuteni și a Culturii Noua care i-a succedat a fost posibil, cred eu, datorită în primul rând exploatării și trocului cu sare – "aurul alb" al acelor vremi.

Să ne reamintim că cele mai vechi urme de locuire în Ținutul Năsăud sunt semnalate de Corneliu Gaiu (arh. *Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud*) astfel: „Cele mai vechi urme de locuire din bazinul superior al Someșului Mare aparțin Paleoliticului Superior; acestea sunt localizate la *Maieru*, pe terasa supraînălțată a râului (loc numit de localnici „*Haj*”) precum și în *Cormaia* („*la Dărăbeni*”)” (Gaiu, 2004:29).

Cucerirea Daciei de către romani (106-271 d.Hr.) n-a fost altceva decât o scurtă uzurpare a "privilegiului sării" și reapectiv al aurului pe care îl vor fi avut căpeteniile dacilor autohtoni. Oriunde au fost *halóg-uri* 'ochiuri de slatină' (v. *infra*) s-au construit, după cucerirea Daciei, "castre romane" menite a impune prin forța armelor vama sau taxa pe sare. Sunt menționate în Ținutul Năsăud castrele de la *Iad* (Livezile), *Orheiul Bistriței*, *Ilișua* etc. (Protase, Gaiu, Marinescu, *Revista Bistriței* 1993-2011: *passim*).

Acea vama impusă pe sare și pe pășunat de către "fiscul" roman și colectată prin *arendași* ai sării și ai pășunilor ("conductoris pascui et salinarum", v. *online*; Cavruc, 2006:54) a fost, fără îndoială, adevăratul "aur" spoliat de români din Dacia.

Ar trebui, poate, să învățăm de la alte neamuri cum și în ce mod să ne raportăm la "cuceritorii romani". Nu de alta, dar s-ar putea – nu-i așa? – să proslăvim într-o bună zi și pe *unguri* pentru că i-au adus pe sași să încaseze pentru "coroana" maghiară vama pe sare și uiumul pe aur sau pe argint, pe *turci* pentru că ne-au făcut onoarea de-a primi *tribut*-ul nostru și, în sfârșit, pe *austrieci* pentru că ne-au făcut "mai catolici decât Papa".

Iată, acum, un mic "fragment" din istoria sării de acum trei milenii (1.090-970 î.Hr.) din Ținutul Năsăud (Băile Figa-Beclean), istorie pe care n-o veți fi știind, cităm:

## II. Situl de la Băile Figa.

II. 1. *Istoricul cercetării*. Acest sit a fost descoperit în 1977 de geologul bistrițean dr. Ioan Chintăuan, care a observat în albia „Pârâului Sărat” mai multe amenajări de lemn. Printre acestea, I. Chintăuan a remarcat și capătul rupt al unei troace. Într-un articol din

1988, I. Chintăuan și I. I. Russu, plecând de la similitudinea dintre această troacă și cea găsită anterior la *Valea Florilor* [Jud. Cluj] și publicată ca datând din Laténe-ul dacic<sup>7</sup>, au atribuit-o celei de-a doua epoci a fierului<sup>8</sup>. În mai 2005, I. Chintăuan, ajutat de doi muncitori, a scos această troacă din albia Pârâului Sărat (din păcate, nefiind asistat de arheologi și fără o documentație de teren corespunzătoare) și a transportat-o la muzeul din Bistrița (Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud). La scurt timp după aceea, I. Chintăuan a publicat troaca în mod sumar și, totodată, a emis o ipoteză conform căreia acest obiect a fost folosit pentru obținerea sării solide prin evaporarea apei sărate<sup>9</sup>. Troaca este un obiect remarcabil, lucrat dintr-un trunchi de pin(?) scobit și având fundul perforat cu un șir de orificii pătrate, realizate de-a lungul medianei acestuia (Fig. 18). În aceste orificii se aflau inserate cepuri de lemn, perforate longitudinal, iar în perforația a cel puțin două dintre aceste cepuri se afla sfoară răsucită, cu nod. În august 2005, A. Harding și V. Cavruc au examinat troaca aflată la acea dată în incinta *Complexului Muzeal Județean Bistrița-Năsăud* și au prelevat de la ea două probe în vederea datării cu radiocarbon. Cu această ocazie, A. Harding și V. Cavruc, însoțiți de I. Chintăuan, au vizitat situl de la Băile Figa, prilej cu care au constatat potențialul arheologic deosebit de ridicat al acestuia. Datarea probelor prelevate de la troacă, efectuată în 2005 la laboratorul din Groningen a arătat că ea datează din epoca bronzului târziu: 1090–970 cal.BC (probabilitate 88%). Ceva mai devreme V. Wollmann și H. Ciugudean au publicat rezultatele datării C14 a trocii de la *Valea Florilor*: 3000: +/- 80 BP (1.380-1.120 cal.BC, cu o probabilitate de 68%)<sup>10</sup>.

[Autorii menționează în *Notele de final*: "6. Mulțumim pentru sprijin dr. Ioan Chintăuan, dr. Lucian Vaida, drd. George Marinescu (Complexul Muzeal Județean Bistrița-Năsăud) ...].

(v. *online*; Cavruc, 2010:166)

### Despre etimologii

De s-ar întâmpla acum să avem răgazul necesar să ne apropiem prin studiu de *știința filozofiei* lui Aristotel, atunci s-ar putea să pricepem și de ce ființa *cuvânt* pe care o rostim în nesfârșite contexte semnificative *noimele lumii* în multe moduri (*tò òn légetai pollachōs* « τὸ ὄν λέγεται πολλαχῶς ») cf. (Arist. *Metaph.*, 2007:a33).

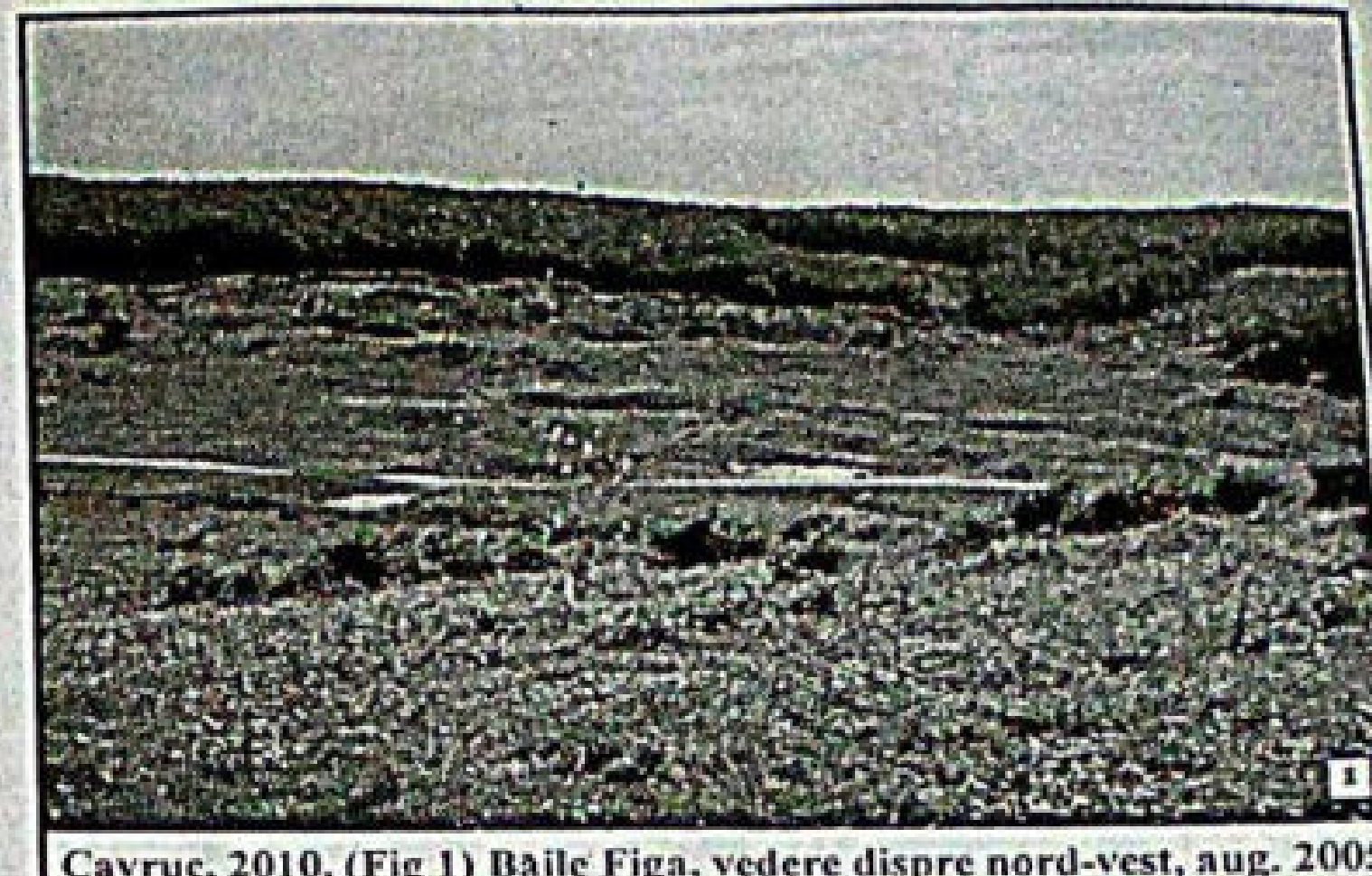
Cu această din urmă idee în minte, să ne gândim, bunăoară, că folosim omonimic, iată, unul și același cuvânt – *cocleț* – fie că vorbim de cocleți ('cochiuleț/ochet/laț pe fir') înșirați pe ițe în jirebi de 30 de fire (ALR II, s.n., Vol. II, 1956, harta 479), fie că – precum în ținutul năsăudean – vorbim de cocleți (coîncheiași/incheiași) pe rudă prin legarea laolaltă a doi știuleți depănușați de porumb, fie de cocleți formați prin încheierea a câte doi *căpriori* de *hăizăș*. Și tot omonimic folosim cuvântul *hăitaș* și când e vorba despre mori de apă, dar și când e vorba de vânătoare.

Și dacă este ușor să vedem cu ochii minții că cei doi *hăitași*, respectiv cei trei *cocleți* au naturi fizice diferite și semnifică înțelesuri diferite, nu la fel de ușor vom vedea ce legătură este între *hăităș* și *saitău*, între *cocleți* și *cocleală*. Cât privește termenul *saitău*-ul nici măcar <https://dexonline.ro> nu-i lămurște înțelesul.

Să ne întoarcem acum la graiul vorbit în părțile Năsăudului și să-i amintim aici pe câțiva dintre iluștrii înaintași care s-au aplecat asupra graiului năsăudean – unii dintre ei fiind chiar fondatori ai *Muzeului Limbii Române*, imediat după Marea Unire de la 1918: *Nicolae Drăganu* din Zagra, *Sever Pop* din Poiana Ilvei, *Gustav Kisch* sas din Bistrița, *Grigore Rusu* din Șieu-Măgheruș, *Gavril Istrate* din Feldru etc. Aceștia li se adaugă contemporanii noștri – *Mircea Prahase* din Zagra, *Viorel Văsieșiu* din Mocod etc.

Etimologia – știința care își propune să dezvăluie "înțelesul adevărat al unui cuvânt ținând seama de originea sa" (LSJ, s.v. *étymon* « ἔτυμον ») – mi se pare a fi evident că bate pasul pe loc, ca să nu zică de-a dreptul că "se 'nvârte' n'juru' cozii".

Când se zice, bunăoară în DEX-urile românești,



Cavruc, 2010, (Fig 1) Băile Figa, vedere dispre nord-vest, aug. 2005

despre cuvinte precum *hăizăș*, *gând*, *heleșteu* – "Din magh. *hajzás*", "Din magh. *gond*", "Din magh. *halastó*" – nu se lămurește deloc "înțelesul adevărat" al numelui și nici vechimea acestuia în vorbirea populară. Și nu se lămuresc etimologii nici când etimologii români spun că rom. *borcán* vine din bulg. *burkan*, iar etimologii bulg. sunt de părere "burkan" vine din rom. "borcan".

Și dacă astăzi cei preocupati de etimologie nu-s capabili să ofere lămuriri în care să te încrezi nici despre un *vas-borcan* atestat la noi încă din epoca neolitică, cum ar putea ei să explice, bunăoară, dacă este sau nu vreo legătură între numele rom. *daci* ['datʃ] rostit /dáci/, numele germ. *deutsch* ['dɔʏtʃ] rostit /dɔiči/ și apelativul eng. *dutch* ['dʌtʃ] 'locuitori ai Olandei', rostit tot /dači/; (Notă: între parantezele drepte urmând imediat după *daci*, *deutsch*, *dutch* am redat transcrierea în AFI – Alfabet Fonetic Internațional).

Iată-ne, așadar, într-o deplină balmăjeală etimologică și într-o cvasiunanimă nemulțumire privind "soluțiile" etimologice avansate de către specialiștii noștri – recunoscuți, de altfel, ca fiind *oameni cu scaun la cap*.

Metoda actuală de cercetare etimologică a fost "bătută-n cuie" la noi de către Acad. Al. Graur, astfel: "Toate cuvintele studiate se încadrează în una dintre seriile următoare: *moștenite*, *împrumutate* sau *create* în limba respectivă. Lingvistul merge cu cercetarea până reușește să lege un fir, stabilește legătura, de pildă, între două etape istorice: explicarea cuvântului românesc *apă* merge până la faza latină *aqua*, deci acesta este etimonul cuvântului românesc (și face parte dintr-o limbă atestată). Aici ne oprim, nu mai căutăm cum va fi fost cuvântul mai departe, în indo-europeană." (Graur, 1972:144).

Ulterior "metoda Graur" este completată – în spirit comparatist-istic – cu o "viziune stratigrafică" considerându-se mereu util a se preciza – pentru soluțiile etimologice propuse – posibilele "straturi" și "substraturi" de proveniență (*latin, traco-dac, slav, maghiar, grec, turcic, romanic, germanic* etc.).

Se vede limpede că în anii '60 ai secolului trecut metoda în cauză este cea *comparativ-istorică*, bazată pe un inventar cât mai stufos de fapte de limbă "pozitive" – expresii, sintagme, enunțuri etc.

Cercetarea de acest fel a fost justificată în lingvistica comparativ-istorică și printr-un demers metodologic pozitivist complementar numit *Cuvinte și lucruri* germ. "Wörter und Sachen" având la noi precursori pe B. Petriceicu-Hasdeu, Hugo Schuchardt și G. Giuglea (Brâncuș, 1972:xxv). Tocmai legat de metoda "cuvinte și lucruri" se cuvine să constatăm – cu îndreptățită mândrie, de altfel – că toponimia Ținutului Năsăud a fost considerată de către George Giuglea, renumitul profesor la catedra de Filologie romanică a Universității din Cluj drept „*Cheie pentru înțelegerea continuității noastre în Dacia, prin limbă și toponimie*” (Giuglea, 1944/1983).

George Giuglea – aplicând metoda *cuvinte și lucruri* – face deseori referințe directe în studiul citat la: „*d-l Prof. Nicolae Drăganu, care e din jud. Bistrița-Năsăud, [Zagra] ...iar d-l Sever Pop, tot de acolo [Poiana Ilvei]*”.

- continuare în pagina 3 -

## Sarea provine din halăuă de slatină, iar nu "din latină"

Și dacă ne întrebăm de ce s-a oprit oare George Giuglea la toponimele năsăudene, iată răspunsul: "Am ales, pentru această expunere [argumentarea continuității de locuire a daco-românilor], o fâșie de pământ din nordul Transilvaniei, anume plasa Năsăud din județul Năsăud, strângând numirile topice din spațiul de viață al celor 22 de comune din acea regiune cu populațiune românească atât de vânoasă și neaoșă, de unde s-a ridicat marele poet G. Coșbuc. Numirile sunt scoase din Cărțile Funduare, unde se află trecute proprietățile locuitorilor (locuri arătoare, finețe, păduri etc.). ... Cele mai multe numiri din listă au fost copiate din *Cartea Funduară* de către d-l prof. *Nicolaie Mute*, pe atunci student, năsăudean de origine." (Giuglea, 1944/1983:298,349)

Și astăzi este vie în memoria mea figura emblematică a acestui mare dascăl și pedagog năsăudean Nicolae Mute, pe are am avut norocul să-l am profesor, diriginte și mai apoi prieten.

M-aș putea lesne lăsa furat de mândria și patriotismul local grăniceresc năsăudean, care de multe ori cosmetizează retoric o anume auto-suficiență intelectuală, ca să spun așa, și să fac uitată viziunea critică privind metoda de cercetare etimologică. Ne fiind cazul, în ce mă privește, am să încep prin câteva considerații privind contextul istoric pozitivist al lingvisticii românești.

În anii '20 lingvistica comparativ-istorică românească – prin vocea majorității fondatorilor *Muzeului Limbii Române*, dar poate mai puțin în cazul lui Sextil Pușcariu, care rămăsese deschis mai degrabă spre o viziune pozitivist-neogramatică (Borcilă, 2002), se manifestă plener pozitivismul lingvistic istorico-comparatist. Prevală în metoda comparativ-istorică acribia și, eventual, erudiția filologică vizând cercetarea *documentelor scrise* și a *atestărilor certe* prin izvoare scrise, de regulă străine de limba, de spiritul și de cultura orală nescrisă a vorbitorilor neaoși.

În anii '60 – în plină afirmare a lingvisticii funcțional-structuraliste impusă de către savantul elvețian *Ferdinand de Saussure* odată cu apariția *Cursului de Lingvistică Generală* (1916) – constatăm că etimologia românească este incapabilă de autodepășire epistemică, rămânând tributară pozitivismului comparatist (v. supra).

Structuralismul saussurean – cu toate limitările aduse prin viziunea mentalist-funcționalistă asupra limbajului – impune totuși distincția fundamentală între *limbă* și *vorbire*, afirmând fără echivoc că "*Nimic nu intră în limbă fără să [nu] fi fost mai întâi încercat în vorbire*" (Saussure, 1998:174).

Problemele etimologiei ca disciplină derivă din inexistența unei abordări sau metode lingvistice adecvate de cercetare a obiectului asumat, adică a *cuvântului* (v. supra). Numesc aici "cuvânt" sau "semn lingvistic" orice *sintagmă fonică* menită să actualizeze în

vorbire o anume semnificație (v. supra).

În viziunea lingvisticii vorbirii (lingvistica integrală Eugeniu Coșeriu) pe care o am eu în vedere – orice demers etimologic trebuie să cerceteze cuvântul în vorbirea concretă a comunității istorice în cauză, iar nu ca fapt de limbă atestat sau provenind din limbi străine, din proto-limbi ipotetice sau din limbi reconstruite.

### Ce este și cum se moșește un nume

Înainte de a intra în temă se cuvine, cred, să arăt în prealabil și pe cât se poate de simplu ce se înțelege prin nume în lingvistica integrală astfel cum se predă în prezent această disciplină de către dl. Prof. univ. dr. *Mircea Borcilă* și de colaboratorii domniei sale în *Centrul de studii integraliste "Eugeniu Coșeriu"*, Cluj-Napoca.

Vom înțelege aici prin nume acea vorbă cu tâlc menită anume să semnifice un înțeles (noimă, concept) și totdeauna să denote (sau să desemneze) un lucru, o activitate sau o stare de lucruri extralingvistică. Situându-mă acum în terminologia lingvisticii vorbirii voi spune că un nume este un semn lingvistic și că "Semn lingvistic" este în primul rând ceea ce numim în mod obișnuit *cuvânt*» (Coșeriu, 2009:117) (<http://www.romling.uni-tuebingen.de/coseriu/publi/coseriu259.pdf>).

Materia primă care stă la bază "producției de cuvinte" și care face posibilă activitatea de vorbire este "materie fonică". Putem pricepe acest lucru constatând – bunăoară, prin analogie – că în alte activități productive sunt la îndemână alte tipuri de materie, precum: *argilă* în olărit – materie pe care noi năsăudenii o mai numim *hlei* 'argilă moale', engl. *clay* 'argilă', v. gr. *hyle* « ὕλη » 'lut, mâl'; *marmură, piatră, lemn* etc. în sculptură; *aluat* 'faină frământată cu apă' în panificație; *lemn* în lemnărie etc.

Din perspectiva teoriei aristotelice a cunoașterii, activitatea de vorbire (*enérgeia* « ἐνέργεια ») – ca activitate producătoare de obiecte culturale (artefacte) – trebuie înțeleasă în sens finalist: există întotdeauna un scop, o "cauză" finală sau o rațiune de a fi a "produsului" nou creat – în cazul vorbirii, există un scop al *semnului lingvistic*. Rațiunea de a fi a oricărui nume (cuvânt) este, așadar, înțelesul sau semnificația dată și (re)cunoscută ca atare de către vorbitorii unei limbi anume.

De îndată ce sunt iscate în lume și capătă existență deplină ca *formă și conținut* (semnificant și semnificat) cuvintele sunt *ființe* mediatore de limbaj – fie de *limbaj primar* (când vorbim în mod obișnuit), fie de *metalimbaj* (când vorbim chiar despre vorbe sau cuvinte ca atare).

În consens cu teoria lingvisticii integrale încerc în cele ce urmează, cu titlu de contribuție personală, să aduc mai aproape de înțelegerea noastră modul cum ajunge omul să ticluiască cuvinte în *graiul său*, pornind de la *silabe*, – ticluri sau sintagme fonice elementare pe cale le voi numi metaforic "cărămizi ale vorbirii" și care în *silabare* sau în *Abecedare* se transcriu și se numesc *litere*.

Marea taină a învățării se deprinde în școala primară prin buchisirea slovelor din slovare adică *silabisirea silabelor*. Rostirea fiecărui corp fonc elementar tip *literă* (gr. *stoicheion* « στοιχείον ») – se învață citindu-l "pe silabe" sau "pe litere". Definim silaba în lingvistică drept *sintagmă fonică minimală* (Coșeriu, 2000:150). Despre o anume "pățimire în duh" gr. *pathemata tes psyches*, (πάθος πάθος, 'a păți, a fi afectat') – de care are parte omul la auzul vorbelor (sintagmelor) rostite de aproapele său – este vorba în orice act lingvistic.

Întreaga religie precreeștină a spațiului scitic (sciți 'neamuri, gloate') pare a fi patronată de *Ler* / *Lehr* ('Har-Creație-Iuminare'), germ. *Lehre* ('învățătură, dogmă'), engl. *Lear* 'rege, înțelept', gr. hierós 'sfânt' « ἱερός ». Numele *Ler* / *Lehr* nu poate fi, așadar, altceva decât gr. hierós, ἱερός, despre care învățații ne spun că „apare arareori în Noul Testament deoarece nu este adecvat să exprime pe de-a-ntregul învățătura Noului Testament”, cf. trd. mea CV, (Berry, 1897:117), cf.: <https://archive.org/stream/interlinearliter00ber#page/1>. Prin același *Lehr* / *hierós* putem lămurii și semnificația

toponimelor *Ierusalim*, cf. hierós-hálmē | 'ieros-halime | Ierusalim(c), gr. Ἱεροσόλυμα, adică 'hálmă / gálmă sau Munte Sfânt', dar și Hierápolis (Phrygia), gr. Ἱεράπολις 'locul, cetatea sfântă'.

Nu avem posibilitatea să lămurim aici cum se face că un înțeles (semnificat) sau o judecată cu tâlc (sens) "rămân de mas" în sintagme fonice de felul *cuvintelor, proverbelor, doinelor, colindelor* etc. Problema poate fi însă îndeajuns de bine înțeleasă, cred eu, prin studiile de filozofia limbajului cuprinse în: Eugeniu Coșeriu, *Istoria filozofiei limbajului de la începuturi până la Rousseau*, Ed. Humanitas, București, 2011, în special pp. 99-150 și Paul Ricoeur, *Metafora vie*, Ed. Univers, București, 1984, în special pp. 28-29.

Vom pricepe cum se leagă din silabe un nume înțelegând – prin analogie – cum se durează de către un arhitect o *casă*. Este, cred eu, exemplul preferat al lui Aristotel (*Metafizica, Generare și nimicire, Fizica* etc) pentru a lămurii problema generării și nimicirii lucrurilor – fie că sunt naturale, fie artefacte. Această analogie – emblematică, de altfel, pentru filozofia limbajului în ansamblu – se susține înainte de toate prin teoria aristotelică a "cauzelor" ființei respectiv a "rațiunilor de a fi" – în terminologia filozofului Andrei Cornea (Cornea, 2007:23).

Adaptată la nevoile noastre și exprimată simplu și pe înțelesul oricui această analogie sună astfel: așa cum un arhitect (creator, demiurg) se folosește de *cărămizi* (anume turnate și înclieate), de *pietre* (anume cioplite), de *lemn* (anume tăiate) etc. pentru a le lega *laolaltă* într-o *formă* anume – generând astfel o *casă* – tot la fel omul leagă laolaltă *literele* (anume articulate) pe



Bedean-Băile Figa, jud. Bistrița-Năsăud 7-8 - „Troacă” descoperită și conservată in situ în anul 2008 Cavruc, 2010, (p. 251)

care le are la îndemână pentru a crea nume sau cuvinte.

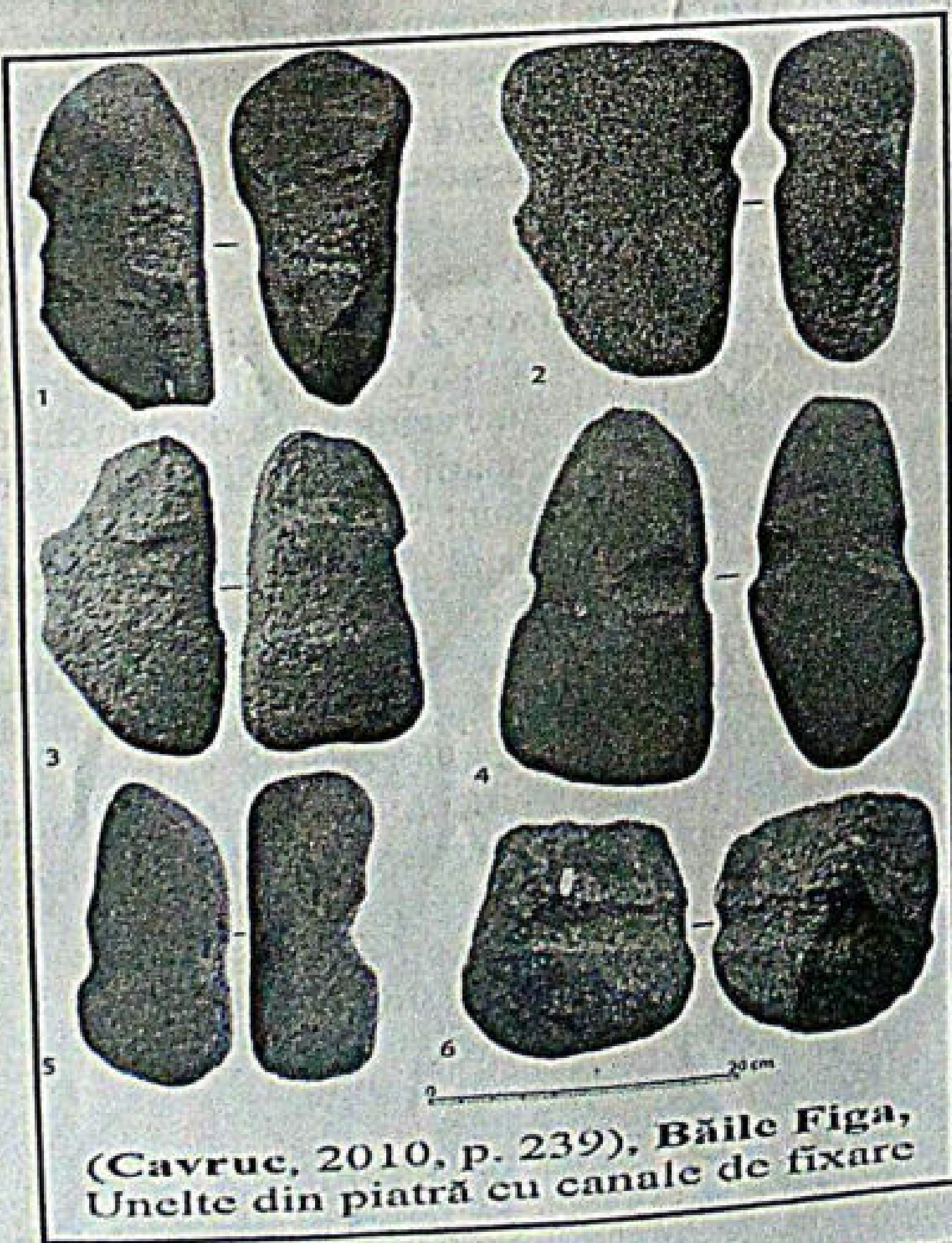
Care este, așadar, scopul (finalitatea) *casei* sau *cuvântului*, care este acea rațiune de a fi finală ce precede, de altfel, și justifică însuși actul creației. Și iată care este: așa cum omul își construiește o *casă* (un cămin) pentru a se feri de primejdii și a "rămâne de mas", tot la fel omul își crează cuvinte în care să *rămână de mas* înțelesurile și noimele lumii în care trăiește și pe care el le împărtășește (în alteritate) cu semenii săi.

Și analogia nu se oprește aici ci trebuie dusă "până 'n pânzele albe"; întrebându-ne anume ce se întâmplă când o *casă* devine "nimic" prin nimicire, respectiv un cuvânt se "descompune" mental în elementele sale. Și iarăși: așa cum din nimicirea *casei* rezultă "materia primă" (cărămizile, lemne, pietre etc.) tot la fel, prin desmembrarea *cuvântului* rezultă silabele, ca materie primă elementară a *cuvântului*. Dacă vom descompune – la propriu – silaba în sunete constitutive – *sonante* (vocale) și *consonante* (consoane) ființa silabei dispăre, i.e. este nimicită.

Și chiar aceasta spune Aristotel despre "ființa" *silabă* – explicitând principiul și rațiunea de a fi a *ființei* în genere (Arist. *Metaph.*, 2007:1041b), cităm: "Or, compusul are o astfel de natură încât întregul să formeze o unitate, evident dacă nu este ca o grămadă, ci ca o silabă; silaba însă nu se reduce la litere, nici B plus A nu sunt totuna cu BA, [...] Silaba este, prin urmare, un *ce determinat* și /cuprinde/ *nu numai literele respective, vocala și consoana, ci și încă ceva*."

Să exemplificăm funcționarea și valoarea lingvistică a câtorva silabe prin ceea ce lingvistica

- continuare în pagina 4 -



(Cavruc, 2010, p. 239), Băile Figa, Unelte din piatră cu canale de fixare

## Istorie și lingvistică

## Sarea provine din halăuă de slatină, iar nu "din latină"

integrală numește *procedee* (metode, modalități) materiale și funcționale de "conceptualizare". Toate exemplele alese se încadrează în clasa de *universalii conceptuale* sau *universalii posibile*, cf. terminologiei lingvisticii. Am în vedere:

a) "funcționarea" în vorbire și valoarea lingvistică a silabei /-uă/, a silabei /nel/, văzute ca tehnici sau procedee formale;

c) *contragerea copulei /is/, /sl/, lat. /esse/* în numele predicativ, văzut ca procedeu de transpunere a unui atribut, trăsături, aspect predicativ etc. din virtual, non-actual în existent, manifest coprezent contextual.

d) *alofonia istorică* ca fenomen lingvistic omniprezent în limbile istorice, iar nu în limbile funcționale abstractizate mentalist de către Ferdinand de Saussure.,

*Ziua plouă, noaptea-îneauă,  
Îia-îpînă-o-n lădă nouă!*

Luând, precum în titlul de mai sus, un exemplu intuitiv pentru noi, să cercetăm silaba /-uă/ din termenii precum: *ziua, ploaia, rouă, neauă, ocauă* etc. Vom sesiza pentru început termenii corelativi: *zi ~ ziua, plo(i) ~ plouă, rhêu 'râu' ~ rouă 'râu omniprezent', nea ~ neauă, oca ~ ocauă*, pe care noi îi "posedăm" în calitate de vorbitori ai limbii române.

Este posibil acum să intuim că termenii care conțin silaba /-uă/, bunăoară "zi ~ ziua" denotă o stare de lucruri care "decurge existențial" sau "generic", spre deosebire de termenii "zi" care este unitate sau măsură de timp, în speță 24 ore.. Acel ceva vizat "generic" sau ca "stare de lucruri decurgând" este marcat (specificat) expres prin silaba anterioară lui /-uă/ – silabă care funcționează ca "silabă specificatoare", ca să zic așa. Într-adevăr, corelativul *zi ~ ziua, plo(i) ~ plouă, rhêu 'râu' ~ rouă 'râu omniprezent', nea ~ neauă, oca ~ ocauă* etc. ne permit să distingem intuitiv ("cu ochii minții") funcția unitară a silabei /-uă/, echivalentă cu funcția unui articol nehotrât (articol care face "existentă" starea marcată prin prima silabă, aidoma art. indefinit rom. *o, un*, respectiv gr. *on* «ὄν» 'existentă').

Echivalând silaba /-uă/ cu locuțiunea "decurgând existențial ca..." vom constata că *ziua, plouă, rouă, neauă* corespund locuțiunilor "decurgând existențial ca *zi, plo(i), 'râu', nea, oca* etc. Faptul pare cu atât mai evident cu cât substituiem sintagma "decurgând existențial ca..." prin sintagma "pe vreme de ..." sau "în coprezentă cu..." *zi | plo(i) | rouă | nea* semnificația rămâne aceeași.

Versurile în "metru folcloric" de mai sus sunt menite, între altele, și să scoată la iveală posibilitățile funcționale ale verbului (a) *fi* – contras silabic (cf. "noaptea îi" | "noaptea-i" etc.) și marcat în scris prin acei /i/ scurt /i/.

Iată de ce este cât se poate de limpede acum afirmația pe care o face Aristotel cu privire la ființa silabă: "Silaba este, prin urmare, un *ce determinat* și /cuprinde/ nu numai literele respective, vocala și consoana, ci și încă ceva." (ἔστιν ἄρα τι ἢ συλλαβῆ, οὐ μόνον τὰ στοιχεῖα τὸ φωνῆεν καὶ ἄφωνον ἀλλὰ καὶ ἕτερόν τι) (Arist. *Metaph.*, 2007:1041 b15).

Să reținem că numai în vorbire acest "întreg" (*kath' holou* «καθ' ὅλου») tip silabă are drept rațiune de a fi a unității sale însăși *ideea* (în sens intuitiv, iar nu denotativ) de "existând", "decurgând", "coprezent". Împlicăm în vorbire aceeași "funcție" de existențializare de fiecare dată când rostim semivocala /w/ [w] în silaba /Eul/, cf. și "Eu sunt Cel ce sunt" (Ieșire, 3:14; gr. *ho ón* «ὁ ὄν»).

*Stăpân, jupân, cioban, pan, ban, pan, spân*

Iată, în cele ce urmează, un exemplu de *contragerea copulei /is/, /sl/, lat. /esse/* în numele predicativ, văzut, cum spuneam, ca procedeu de transpunere a unui atribut, trăsături, aspect predicativ etc. din virtual(ă), non-actual(ă) în existent, manifest coprezent contextual.

Spre a justifica odată în plus imperativul metodologic al lingvisticii integrale enunțat voi încerca să lămuresc de unde vin numiri precum: *stăpân, cioban-*



Cocleți de ițe prin care se petrece urzeala.

*jupân, spân*, în vorbirea măierilor, oriunde s-ar afla.

Iată, puteți vedea online: <https://dexonline.ro/definitie/stapán>, sub intrarea DER (1958-1966), un inventar actual al etimologiilor propuse pentru acest cuvânt de Alexandru Ciorănescu în *Dicționarul etimologic al limbii române*, Ed. Saeculum I.O., București, 2001.

Și de unde ar trebui plecat în cercetarea etimologică? Din vorbire, afirmând anume, că oricine este vorbitor nativ de limbă română are o cunoaștere intuitivă (originară) a semnificației cuvintelor *stăpân, jupân, cioban, băni*, (a) *cumpăni, cumpene*, dar poate are azi o cunoaștere mai puțin clară a înțelesului unor cuvine precum *spân, șpan, fișpan, ban* (al Craiovei, al Severinului etc.) etc. Și este posibil că vorbitorul de azi nici măcar nu se mai întrebe de ce răvneau aspirații la tronul sau la domnia unui principat să poarte neapărat un nume precum: rom. *Ștefan*, germ. *Stéphan*, engl. *Stéphen*, mag. *István*, gr. *στέφανος* 'coroană de rege, cunună de lauri' cf. LSJ, s.v.) etc.

De ce oare *Harap Alb* (Creangă, 2007) – în peregrinările sale spre a-și găsi rostul în viață – a fost sfătuit de bătrânul său tată se se ferească de oameni *șpani*? La vremea copilăriei noastre tâlcul sintagmei "oameni șpani" era de nepătruns pentru simplul fapt că – asemenea lui feciorului de împărat – noi înșine, nefiind ieșiți în lume, nu întâniserăm până atunci oameni șpani. Urmând învățăturile tatălui său Harap Alb îi recunoaște pe șpani de la bun început, după aparențe: sunt oameni îmbrăcați în straie frumoase "mereu altele" și diferite de cele ale locuitorilor neaoși, au chipul îngrijit (probabil sunt rași și tunși), au cai frumoși, au vorbă prefăcută (sunt persuasivi) etc. Și mai presus de aparențele sensibile acești oameni șpani vor face totul să te convingă că vor să te slujească pentru "o nimica toată", că fără să te asociezi ei nu vei putea răzbate în viață. În fapt zelul lor nu este altul decât să te aservească spre a deveni *stăpâni* absoluți, sub prestație de jurământ.

Din înțelepciunea populară ajunsă la noi prin viu grai, dar și din experiența de viață se vede că există o deplină identitate de înțeles între termenii *stăpâni* și *șpani*. Pe acest temei, așadar, plecând de la semnificația pe care îl are în vorbirea neaoșă spunem noi că *stăpâni = șpani*. Ba mai mult, afirmăm că numele *Ștefan - Stéphan - Stephen - István* etc. nu este altceva decât o scandare (strigare) "în gura mare" a unui "adevăr": *Este pan!* și *Stăpân este!* adică "stăpânește", idem – *Is pan!* = *șpani*. Aceasta este și explicația unei vechi tradiții în atribuirea numelui la domnitori, regi sau împărați.

Rădăcina comună celor doi termeni este *pani*, sg. *pan* care este chiar forma veche – de substrat, cum se spune în lingvistica actuală – a numelui *stăpân a toată ...*, *domn peste toată ...*, cf. pref. gr. (tò) *pan-* (tò) *παν* 'peste tot, pe de-a-ntregul' folosit în compuneri lexicale savante. La fel se înțelege identitatea *pan-ban*, ca domn sau "jupân" al ținutului, al târgului etc. Aceeași rădăcină *pan* este și în rom. *ban*, engl. *penny*, germ. *Pfennig*, dar și talerele sau cumpenele balanței.

Cât despre *spân*, DEX-ul ne spune "lipsit de barbă și de mustăți. – Lat. \*spanus", trăsătură absolut secundară, desigur.

În tradiția multimilenară a păstoritului *Theo-Pan, Dzeu-Pan* este chiar patronul ciobanilor. Numele rom. *cioban* [fo'ban] sau *jupân* [ju'pîn] nu este altceva decât forma actuală a vechiului nume – păgân, nu-i așa? – ajuns până la noi într-o continuitate de (con)viețuire

pastorală cu toate celelalte nemuri omenești. Și tot astfel se explică – credem noi – înțelesul numelui *Duras-Diurpaneus* – apelativ care semnifică *Stăpânul Luminat / Domnul Zorilor*, cf. refrenul colindelor noastre *Dzâorél de Dzâuă*.

De ce s-or fi minunând etimologii că aceste nume (*cioban, jupân, stăpân* etc.) există și în vorbirea altor neamuri, nu pot să înțeleg.

*Neaoș-auș-ausoni, Haj*

Voi apela acum la procedeu *paronimiei*, care este redus la un "fapt de limbă" de tip derivare. Acest procedeu formal este un demers creativ-intuitiv al vorbitorului nativ, în orice limbă ar vorbi acesta.

Putem astfel face mai clară "eroarea de metodă" în care se află *lingvistica limbii* dacă vom porni de la soluția etimologică dată pentru cuvântul *neaoș* (Cihac, 1879, s.v.) de către Acad. *Alexandru Cihac* – cel care este considerat a fi "fondatorul etimologiei românești", citez: "Neaoș, s., aborigène, indigène, du pays, archi. ... (Pan. P. 3. 107: geambașul *neaoș hof*; Sp. 2. 32: tâlhari neaoși de păduri); vs. nași *noster*, russ. našši, pol. *nasz*, čech. *nsl*. náš *notre*, našinec *le nôtre*, *compatriote*, cr. serb. náš *notre*, našinac; v. Curt.<sup>3</sup> 444<sup>b</sup>."

Cum spuneam (v. *supra*), prejudecata etimologică elementară și, de altfel, ruinătoare pentru demersul de cercetare este aceea că orice nume, toponim, antroponim etc. *trebuie căutat undeva și trebuie să (pro)vină de undeva*, iar nu ca fiind *neaoș*. Se învoca autoritatea unui "fapt" acceptat de toată lumea, a unei "stări de lucruri" deja demult (re)cunoscute și stabilite, nu-i așa – anume că sunt "ca și inexistente" cuvintele autohtone în limba română actuală.

Și iată – în cele ce urmează – cum se face că premisa etimologică de mai sus este pur și simplu falsă.

Dacă cercetăm cu *băgare de samă* procedeele formale de *ticluire* (compunere) de cuvinte noi în lb. română – și nu doar în română! – vom decoperi că procedeele numite tradițional "sufixare", "prefixare" etc. cu silaba (particula) *-ne, -na* au fost extrem de productive într-o anumită perioadă istorică. Cu privire la aceste silabe e bine să spunem, în prealabil, că întreaga lingvistică de azi – profesori și discipoli, deopotrivă – continuă tradiția pozitivistă a lingvisticii comparativ-istorice, "bălăcindu-se" ca să zic așa, în sintagme de genul: "particula slavă *na-*"; "sufixul slav *-ova*"; "sufixul slav polivalent *-ota*" etc.

Iată, acum, cum găsim în "arhivat" în vorbirea de azi un procedeu formal de creație lingvistică prin mijlocirea silabei (monemului) *ne* sau *na*:

*năvăli* – vale – *văleni*;

*năruie* – rele – *ruine*;

*năpădi* – podea – *podină, pădină*, dar și germ. *boden* 'podea', eng. *bottom* 'podea'.

Există, se subînțelege, și alte alte creații în vorbire, cu baza "podea", precum: *prăpădi, (se) răpede, (se) limpede/limpezeste* 'podea în lumină', *zăpădi* 'podea albă ca zi(ua)', *zăpodină* sau *zăpodie* 'podea plană/albă pe care rămâne așezată multă vreme zăpada', ca formă de relief etc.

De precizat că cei trei termeni ai fiecări serii sunt corelativi, formând o *serie paronimică*, cu termenul mijlociu funcționând semantic, ca termen de referință. Paronimia aristotelică rămâne neînțeleasă, dacă nu chiar cu totul pe dinafara preocupării lingvisticii actuale, iar omonimiile și sinonimiile sunt "decuplate" conceptual, ca să spun așa, de de limbajul primar tocmai prin acel filtru pozitivist. Dispărând acest termen... dispăre toată seria, motiv pentru care un asemenea procedeu trebuie privit ca modalitate genuină de creație lingvistică, în afara omonimiilor sau sinonimiilor oricând posibile.

Și tocmai acest procedeu – după cum vom vedea – stă la baza creației termenului autohton *neaoș*, anume:

*neaoș – auș – auson(i)*, cu semnificațiile:

*neaoș* 'de-al casei, de baștină';

*auș* 'moș, pe vătra casei';

## Sarea provine din halăuă de slatină, iar nu "din latină"

<sup>(1)</sup> *ausoni* 'căseni, de-ai locului, de baștină'. Termenul *häu* 'cavitate, lăcaș' (într-un context local), și derivatele *cäisy* = *häu-ês* și <sup>(2)</sup> *aus* (moș) pe vatra *hăizăse* și rom. *căse*; engl. *home* = rom. *hais* = rom. îndreptățesc - cu temei pe continuitatea de locuire și vorbire - să susținem seria corelativă: "*ne-hause* / *haugă*, restrâns azi la compusul *dzén-haugă* 'zănoagă, lit. *ocălocăuă*, continuă un vechi nume gotic (getic) *hause* (häu-esse) 'lăcaș, case'.

Numele *ausónios* Αὐσόνιος înseamnă 'oameni ai locului, căseni' și este supranumele italienilor *băștinași*, pe care îl atribuie Aristotel unor coloniști din Italia (Arist. *Pol.*, 1329 b19-20; citez în trad. mea după cd. engleză (Arist. *Pol.*, 1959:580-581): "*Coloniștii fel ca în vremurile de dinainte poartă supranumele Αὐσόνες*".

Și nu este deloc întâmplător că împăratul acestor "*ausoni* / *căseni*" se numea chiar "*Caesar* / *Căsariu*". Îată deci că printr-un termen vechi gotic (getic) și printr-un procedeu lingvistic universal - sau *universalie conceptuală*, în terminologia lingvisticii vorbirii - putem să ne apropiem cu deplin temei de semnificația numelui *auson*. De altfel în lucrarea *Ambasadele lui Priscus*, la curtea lui *Attila*, regele hunilor, a lui G. Popa-Lisseanu, în "Izvoarele isoriei românilor", Vol VIII, București, 1936, *passim*. se susține tocmai semnificația *ausoni* = 'locutori de baștină din Italia'.

Și mai susținem aici că forma getică (gotică) *haus* este fonetic și semantic actualul toponim măierean *Haj* 'case' ['haz], situat tocmai în "vatra neolitică" din Maieru (v. *supra*). Numai așa se explică faptul că *Măgură din Sus*, din proximitatea primului cătun de case din paleolitic s-a chemat dintotdeauna și se mai cheamă și azi - atât de către măierei, cât și de către rodneni (rocneni) - *Măgura caselor*.

### Alofone în limbile istorice

În virtutea universalilor conceptuale ale limbajului (<http://www.romling.uni-tuebingen.de/coseriu/publi/coseriu101.pdf>) se întâmplă că în vorbire suflul expirator sau aspirația /h/ și totodată consonanta fricativă glotală /h/ se poate rosti/articula diferit (palatal/velar/glotal) în cadrul seriei *aspirat-sonor-surd*.

Numesc *alofone istorice* - relative la consonanta fricativă glotală /h/ - alternanțele fonice posibile în vorbire în decursul istoriei (i.e. a limbii istorice), spre a le distinge de "alofonele" funcționale din limba funcțională saussureană. Aceste posibilități de rostire formează o paradigmă "alofonă", bunăoară, [h/, /ch/, /k/, /g/, /k/, /g/, /g/, /dʒ/, /g/ etc.]. Și tot la fel /l/, /l/ se poate rosti în limba istorică în paradigma alofonică [l/, /r/, /r/, /r/, /r/, /r/ etc.].

La nivelul vorbirii în general desemnăm prin termenul metalingvistic *literă* unități elementare tip *moneme* pe care le putem recunoaște și stabili ca elemente structural-funcționale în nivele gramaticale

posibile - *moneme, cuvânt, grup de cuvinte, clauză, frază, text* (Coșeriu, 1996:46). În vorbirea românească și în sistemul lingvistic al limbii române istorice - limbă pe care cu o numesc *getică, scitică* sau *indo-europeană* - putem recunoaște drepte monade (elemente) constitutive *nouă litere* - din perspectiva nucleului consonantic funcțional. Fiecare literă (consoană) funcționează în vorbire numai și exclusiv în sintagme fonice minimale de tip *silabă*. În metalimbajul foneticii istorice sonanta implicită este [l<sup>h</sup>re].

Să atribuim acum un "înțeles noțional" cât mai cuprinzător acestui termen - *haită, a se înhăita*, și anume: "*creație* (urzire creativă) petrecută prin împreunarea laolaltă a unor elemente primare în vederea unei finalități intenționale (scop)".

Cu temei pe principiile vorbirii în general și pe *universaliele limbajului* afirm că numele *haită*, verb (a se) *înăita* din vorbirea autohtonă poate fi corelat *funcțional* (semantic), *material-constitutiv* (fonic) și *sintactic-gramatical* cu termeni echivalenți în alte limbi. Iată câteva exemple (ocurențe posibile) ale termenului *lete* 'haită, (se) înhăita', și anume:

- (se) *înăita* / *Einheit* germ. 'unitate, entitate' (context funcțional);
- *lete* / *lut, glet, glod*, (în) *gloda, creta* etc. (în context olărit, tencuit, argilă, praf);
- *lete* / *Leute* germ. 'gloate, neamuri, popoare' (context social);
- *lete* / *getae, geți, gothe, goși* 'gloate, neamuri, popoare' (context social);
- *lete* / 'glethe/getse', rom. *gheață*, engl. *glacier* 'ghețar', germ. *Gletscher* (context natural);
- *lete* / 'co-clethe/cocleț' (context lucrativ);
- *ês-lete* / dial. săsesc *Schlatt*, germ. *Schlatt* etc.

Este fără îndoială, după opinia mea, că această corespondență posibilă dar nu și "necesară" între limbile istorice are temei principiul "*creației*" lingvistice posibile - în sens genetic - prin împreunarea elementelor primare ale vorbirii (fone / litere) spre a semnifica și denota realitatea extralingvistică în nesfârșite contexte ale vorbirii.

Pe baza aceluiași procedeu formal de creație de nume să reiterăm câteva exemple: numele propriu *Ștefan* / 'este-pan!', *spâni* / 'ês-pani!' (v. *supra*); *doisprezece* / 'doi-îs-preste-zece'; *mălăiște* / 'loc-de-mălai-este'; *prihodiște* / 'drum-înspre-hodină' (cf. *prohod-este*); *spic* / 'ês-pâlc, e în pâlc / pâng'; *sală* / 'ês-aulă'; engl. *snow* și germ. *schnee* / "ês-neauă"; *zănoagă* / 'ês-nea-haugă, is ochi de nea', cf. unui posibil compus germ. *schnee-auge* 'cavitate, lăcaș sau oc de nea' etc.

Toate aceste (impropriu spus) compuneri cu *îs. ês / s / esse* actualizează în termenul lexical creat o "stare omniprezentă" sau un aspect participativ de tipul aspectului indefinit (aorist) pe care îl intuim la auzul unei forme de *perfect simplu*, cf. [ *pusei* / (e) *pus* (s-a pus) ]; [ *dusei* / (e) *dus* (s-a dus) ]; [ *zisei* / (e) *zis* (s-a zis) ] etc.

c) reluăm aici silaba "generică" -ne / -ne, care atunci când se aplică unui termen actualizează un aspect predicativ genetic, respectiv o rostire, o proprietate anume, altfel spus - leagă sau atribuie "pe veci" sau "accidental/temporar" o anume trăsătură (esențială sau nu) sub forma unui "nume colectiv" cf.:

- *văleși, marțișeni, feldrihăni, măiereni* etc. = cei ce sunt născuți / trăitori / de-ai locului etc. "în vale", "pe Marte", "în Feldru", "în Maieru" etc.
- *slatină, zlatnă, Herină/Helină*, top. actual *Herina*, jud. BN, germ. *Halein* etc. = locuri cu "sloată / zloată" sărată sau "zlată" auriferă, cf. și pol. *złoto* 'aur', rus. *zoloto* «золото» 'aur'.

d) silaba "coprezenței" /co- / sau /com-, cf. și (Coșeriu, 1996:33-34-, v. *online*)

- *cumpăni, cumpene* = "com-pane" unde engl. *pane* 'troacă' denotă tocmai trocul 'comerțul' prin cântărirea în cumpene (balanță). Operația înseamnă, în fapt, a impune în coprezență, o măsură

tip greutate cu o marfă de un anume fel; - *colibe, collbani*, dial. Maieru *colbani* = "co-libe", unde *libe* 'lipic, pită', dial. *hâlbe* 'hrană pentru galițe', așadar, colibă înseamnă pur și simplu 'traie în coprezență', cf. și rom. "într-o pită" iar nu "de chilin/čilin", goth. *gahlaiba* (Bogrea, 1971:28), formal identic cu rom. *colibă* "co-liba". Tot aici termenul creat cu silaba /-uă/ contrasă în /v/ - (a se) *libovi, libov* 'a trăi plăcut/frumos, de regulă la nuși, ospete, șezători etc. cf. engl. (to) *live* 'viu, a victui', germ. *leben*, slav *hleb* «хлеб» 'pita', engl. *Loaf* 'paine, franzela' etc.

- *cocleț* = "co-hlete" 'încheiere/incheiere a părților în coprezență', cf. *cocleți de iță, cocleți de știuleți* depănușați etc.

În sfârșit, nu trebuie trecut cu vederea fenomenul cel mai "misterios", ca să spun așa, care se manifestă în vorbire, iar nu în limbă, cunoscut sub numele *fenomenul lautverschiebung*, engl. *consonant shift*, rom. *mutație consonantică* (DSL, 2005:s.v.). Este vorba de așa-zisa *alunecare, dislocare* sau *trecere* - în timpul istoric al unei limbi - dintr-un aspect fonic (generat prin articulare) într-alt aspect *fonic-articulatoriu* în cadrul seriei *aspirat-sonor-surd*.

Vom înțelege ce înseamnă acest lucru printr-o reducere a fenomenului la un singur tip de și la un singur exemplu, care ne preocupă, anume la numele adjectival *lețios*, rostit și *hlet* prin contragerea silabică a numelui (*lete*), cf. <sup>(3)</sup> *leți, lețiosă* 'pâine cu aluatul încă necopt'. Avem în rostirea acestui nume: a) sunetul "expirator" /h/ numit lingv. *aspirație* (consonantă fricativă glotală); b) sunetul consoană // sau /l/ (lichidă dentală); c) sunetul consoană /t/ sau /th/ (oclusivă dentală); d) sunetul vocală /e/ (sonantă deschisă).

*Slei, sloi, slatină, Zlatnă, salăriță, sare*

Voi pleca acum, în final, tocmai de la termeni tehnici și comerciali în *sărărit* și în *aurărit* - astfel cum îi găsim chiar azi în vorbirea neoașă nășăudeană - precum: *halău, Hălog, Hérină, heleșteu, salină, sloată, Slatină, Zloată, Zlatnă, tróc, șaitroc, troacă, hlei, leți, hait, cocleț, coclit* etc.

După cum se vede, dintre ocupațiile tehnice și dintre sărsămurile vechi de când lumea mă preocupă aici cele nemijlocit atestate arheologic încă din neolitic, precum:

- a) *troc, troaca de lemn* - folosite acum trei milenii în comerț 'troc' ca măsură sau unitate de schimb alături de *oc* sau *ocăuă*; *troaca* o găsim folosită (v. *supra*) și la *havarea* sării din masivele de sare (Băile Figa-Beclean, Valea Florilor - jud. Cluj);

- b) *troaca* se folosește și azi în treburile gospodărești;

- c) *halău de lemn* - folosit ca adăpătoare pentru vite;

- d) *șaitroc*-ul - folosit pentru alegerea și "aglomerarea" aurului din zloată auriferă (*zloată* 'amestec' de nisip aurifer cu apă, cf. top. *Zlatna, Zlagna*, mai demult *Zlacna, Zalacna*, în dial. săsesc *Schlatt*, în germ. *Schlatt, Klein-Schlatten, Schlattendorf, Goldarkt, Scharken*, în magh. *Szässzalatna*);

- e) *cocleți* - folosiți (legați) în ițe pentru a se perindă prin ei firele de urzeală la *nevedit*-ului prin stative orizontale;

- f) *hait*-ul sau *hăităș*-ul folosit pentru "înăitarea" apei în *lada morii*, în *heleșteie* sau în *iazuri* etc.

Altfel spus, în măsura în care anumite *obiecte, produse sau procedee tehnologice* se dovedesc cu certitudine a fi "tradiții tehnice" multimilenare, suntem îndreptății să tratăm drept a "limbaj tehnic-specializat" toți termenii care prin natura lor sunt (au deveni) nemijlocit și "rigid" denotativi (pentru aceste obiecte, produse sau procese tehnice). Ba mai mult, tocmai pentru că sunt termeni tehnici ei pot întâlni simultan în mai multe limbi, prin acel fenomen "difuzie" *culturală, științifică, comercială* sau *religioasă*. Este convingerea mea că prin tocmai prin fenomenul de "difuzie" de care am amintit aici suntem în situația că "locul" de extragere a sării din slatine (cf. comp. *ês-heline*) se denotă prin

- continuare în pagina 6 -



Cocleți de mălai

Istorie și lingvistică

Sarea provine din halăuă de slatină, iar nu "din latină"

termenul *Hérine* / azi *Herina* (în Ținutul Năsăud), sax. *Hallein* (în Austria), welsh *halen* 'sare', grec *hals* 'sare, mare', *halastăurilor* 'tăuri pentru captat sau cristalizat sarea' (la malul mării, în zonele calde), cf. anlo-sax. "ēs-hallow" / *shallow* 'scobitură puțin adâncă'; engl. *shell* 'scoică'.

După cum se știe, pornindu-se de la reilitatea nemijlocită (obiect, fenomen, stări de lucruri) se atribuie acestora în limbajul tehnic-specializat fie un nume arbitrar tip identificator (token), fie se preia numele "natural" existent în limbajul primar.

Putem acum enunța un corolar (postulat) al lingvisticii vorbirii privind termenii tehnici, astfel: "Orice limbaj special (chiar și limbajul special popular, care corespunde științei și tehnicii populare) este, prin natura sa în mod expres sau tacit, "universal", adică separat de limbă prin conținut și obiectiv motivat. Prin aceasta, limbajul special reprezintă întotdeauna o depășire a faptului de a aparține unei anumite limbi, cel puțin în domeniul lexical..." (Coșeriu, 2009:132).

Iată acum procedee formale care în vorbire asumă funcții sintactice (sau gramaticale). Este vorba (v. *supra*) de același procedeu verbal prin care un atribut sau o calitate exprimată printr-un nume predicativ, este împreună sau "impregnată" în expresia sau în numele nou creat. Se marchează astfel – afică formal, în expresia creată – o stare de facto în termenul (numele) nou creat, care are darul de a face "nemijlocit existente" anumite proprietăți, calități, stări de lucruri etc. Și iată câteva exemple:

a) verbul (a) fi, care în vorbire se rostește /is (ês) / sau /s/: – "ēs-hlei, is-hleiuri, is-hleioase" ca nume predicativ = *soi, soioase; slei* sau *sloi* – stare "existentă" ca urmare a solidificării prin răcire, etc. Intrări în alte dicționare care lămuresc semnificația numelui predicativ "hlei":

*hlei* n., pl. *urī* (rut. *hleī*. V. glie). *Est*. Clisă, noroi lipicios. (Scriban, 1939 s.v.);

*hlei, hleiuri*, s. n. (reg.) pământ galben, argilos, lutos; clisă clei;

*hleios, -oasă, hleioși, -oase*, adj. (reg; despre terenuri) clisos, lutos. argilos. (Bulgăr, 2001 s.v.).

b) verbul (a) fi aplicat unor adjective verbale (participii) de forma "is-hlete": – "is hlete" = *sloată, zloată* 'apă cu zăpadă', *zlată* 'apă cu nisip aurifer'.

Iată și câteva exemple surprinzătoare de paronime cu *esse* / *is, ês* / s:

– "s-helios ἥλιος, gr. soare" = *soare*, dar există și gr. *selēnē* σελήνη, gr. luna;

– "s-hex ἕξ, gr. șase" = *six* (eng. six 'șase') sau *sechs* (germ. sechs 'șase'), lat. *sex* 'șase';

– "s-hépta ἑπτα, gr. șapte" = lat. *septem*, eng. *seven* 'șapte', germ. *sieben* 'șapte'; "doi-is-preste-zece" = doisprezece;

– "haugă-ese" = *hogașe, hogaș*; "zeamă-is" = *zemos*; "is trujenī" = *strujenī*;

– "hău-is" = *căuș*, cf. *hău* 'lăcaș tip cavitate';

– "is-halău" = eng. *shallow* 'tău puțin adânc, scafă, halău'.

Iată-ne cu acest din urmă exemplu ajunși la procesul natural de producere a sării prin zvântarea 'evaporarea' apei din slatină, proces care se petrecea în tăuri puțin adânci numite în vechime *hală* 'oale', engl. *hole* [həʊl], germ. *Höhle*. Acele tăuri fiind cu "existență" perpetuă, termenul *hală* 'oală' se preschimbă în vorbire și se rostesc până și azi: *hăle* ~ *halău*, respectiv *văle* ~ *valău*.

Încă din "zorile" umanității halăuăle erau, așadar, folosite pentru zvântarea naturală a slatinei, până la cristalizare completă. Astăzi tăurile de "încețtare" naturală a sării se desemnează în limba engleză prin *shallow* ['ʃæləʊ], care este evident rezultatul precedentului formal "s-halle-w" (v. *supra*).

Denumirile *sare* și *slatină* se impun, așadar, în limba istorică printr-un procedeu formal al vorbirii, și anume: verbul copulativ "esse / ês / is / s" s-a contras (aglutinat) în vorbire cu numele predicativ "hlei / hale", respectiv: "s-hlei / hale" = "slei / sale / sare"; *saline* / "s-heline" = "seline / săline / salină" 'sărărie'.

De aceea 'ogașele sau cavitățile unde se generează sare sunt ochiuri de slatină, iar zona de



Cununi și cocleți de mălai

margine a târgurilor – unde se vindea în vechime sarea în mici *mohile* 'mobile' (*gâlme* sau *dâmb-uri*) – se numea *mahală*.

În limbile germanice termenii tehnici engl. *salt*, germ. *Salz* "conțin", după cum se vede și aspectul participativ, ceea ce în lb. română se poate constata în termenul *sloată, zloată*.

Iată acum și câteva toponime nemijlocit legate de prezența sării:

a) *Hălăbutoaia* loc cu slatină în Poiana Slatina, jud. Neamț – cea mai veche exploatare de sare (mileniul VI, î.Hr.) cunoscută în Europa

b) *Halog* – toponim (parte de hotar) aparținând comunei *Josenii Bârgăului*, jud. Bistrița-Năsăud (Dunăre, 1977:140), cf. "halle-haugă" adică 'ochi de slatină';

c) *Hălm(a)* 'dâmb de sare' aș traduce eu, cf. rom. *hălmă, hălme* / *gălmă, gălme* 'movilă mică, umflătură';

d) *Hălmăgiu, Hălmăgean* 'sărărie, sărar de profesie' în trd. mea CV – cf. "Halmágy < Almágy (urk. *Almage* 1211, *Almagia* 1211, ass. *halmegn* 1532) > r. *Hălmeagu* (T. maș) = nhd. O. N. Halmagen, ss. *Halmáján*; dem. *Hălmăgel* = m. *Kishalmágy* (Ar.); *Nagyhalmágy* (Ar.) > r. *Hălmăgiu*." (Kisch, 1927:46).

Metafora biblică – "Voi sunteți sarea pământului" (Matei 5, 13) – se sprijină, evident, pe alegoria creației "aurului alb" în natură, și anume: așa cum în natură slatina *se svântă* dând la iveală *cristale albe* de sare, tot la fel pe pământ, prin învățătura propovăduită, apostolii *se sfințesc* dând la iveală "aurul alb" al învățăturii lui *Cristos*. Nu sunt deloc întâmplătoare seriile de termeni: *cristal, cleștar, crystal, Kristall* etc. și corelativul biblic *Christos*.

Ținând loc de concluzii

În contra lingvisticii comparativ-istorice și a lingvisticii funcțional-structuraliste saussuriene – care asumă drept obiect al cercetării lingvistice *faptele de limbă* atestate sau "reconstruite" – lingvistica integrală afirmă și justifică metodologic faptul că obiect al lingvisticii "poate fi numai limbajul sub toate aspectele sale. Limbajul se înfățișează în mod concret ca activitate, anume ca vorbire" (Coșeriu, 2004f:290).

Marile "nenorociri" din lingvistica actuală – vorbesc de lingvistica comparativ-istorică de la noi și de lingvistica structural-funcțională a lui Ferdinand de Saussure – vin de la faptul că asumă drept obiect de cercetare *limba și faptele de limbă*, iar nu *vorbirea vie*.

Ținând oarecum de "bunul simț" al limbii vorbite de fiecare dintre noi, iată această "cerință" exprimată de o încontestabilă autoritate în materie de fonetică și fonologie istorică și descriptivă, cităm: « O afirmație de tipul „cuvântul Y provine din cuvântul X" nu se situează în câmpul științei dacă ea nu se întemeiază pe fapte care se referă la formele celor două cuvinte, adică la structurile lor fonetice. Indiferent de gradul de asemănare, respectiv, de deosebire dintre cuvintele în cauză, la stabilirea unei etimologii corecte se poate ajunge numai dacă, făcându-se apel la fonetica generală și la fonetica istorică a limbii studiate, se realizează o demonstrație în care elementele implicate sunt sunetele... Aplicarea criteriului formal în cercetarea

etimologică se face ținându-se seamă de faptul că un sunet dat nu poate să se schimbe direct în orice alt sunet, în indiferent ce condiții. » (Avra, 1997:9).

Altfel spus, schimbările fonetice care se văd "în limbă" sunt privite și interpretate ca "fapte fiziologice (articulatorii) particulare" pe care vorbitorii – luându-se unul după altul – ar ajunge să le generalizeze și să le adopte în vorbire, într-un stadiu anume al limbii istorice.

Retrospectiv și reluând cele prezentate mai sus pot spune că niciodată lingvistica limbilor nu va fi în stare să lămurească "fenomene" lingvistice precum: *schimbarea lingvistică, etimologiile, categoriile verbale* (substantiv, adjectiv etc.), *categoriile sintactice* (subiect, predicat etc.) etc., pentru simplul fapt că acestea se manifestă în vorbire și exclusiv în vorbire, iar nu în faptele de limbă arhivate în dicționarele de cuvinte, expresii sau locuțiuni.

Vreau să epun aici că oricâte fapte "pozitive" de limbă s-ar înșira "înțelesul adevărat" al termenului în cauză n-are cum să iasă la iveală. Și tot la fel – un "substantiv" sau un "subiect" n-are cum "să iasă la iveală" în dicționar pentru că nu putem stabili decât în vorbire faptul că o formă lingvistică anume este fie substantiv, fie subiect, fie adverb etc.

După cum am văzut procedeele materiale (fonetice) și cele formale (gramatical-sintactice) dau mari bătaii de cap celor preocupați cu fonetica istorică (sau evolutivă) sau cu etimologiile, iar aceasta se întâmplă pentru că unul dintre criteriile de bază folosite în cercetările lingvistice (comparativ-istorice și funcțional-structuraliste saussuriene) pretinde ca formele provenind una din alta să nu contravină *legilor fonetice* sau – într-o exprimare mai relaxată – să nu contravină regularităților fonetice constatate în limba respectivă. Or, după cum se vede, vorbirea ca *energeia* este *activitate meșu creatoare*, iar procedeele formale exced acele simple regularități fonetice (fonologice).

În planul vorbirii se petrec și se impun – ca expresie și ca manifestare necondiționată a *creativității lingvistice* – forme sau semne care azi ni se par a fi mai vechi sau mai noi. Se întâmplă că tocmai procedeele și modalitățile formale ale creației lingvistice – pe care lingvistica comparativ-istorică sau lingvistica structurală saussureană le tratează ca simple *aglutinări*, ca "un simplu proces mecanic, în care asamblarea elementelor se face de la sine" (5, p. 181) – sunt imposibil de sesizat în dicționare (= colecție de fapte de limbă, în acest context).

Nefiind cazul să justific aici, altfel decât am arătat mai sus, primatul vorbirii asupra limbii voi susține – prin analogie cu științele fizice – că suntem acum în lingvistică (inclusiv în etimologie) în același tip de *inadecvare epistemologică* precum cel dintre "teoria mecanicii clasice" a lui Newton și "teoria relativității generalizate" a lui Einstein. Între cei doi savanți și între cele două teorii diferența este de viziune asupra lumii prin premisele de la care se pleacă în cercetare. Einstein este "corelativul" lui Newton, iar fără "un Newton" nici "un Einstein" nu ar fi apărut. Așa merge înainte cunoașterea. Penru știință și pentru cunoaștere nici măcar nu este relevant cine a fost "mai savant" dintre cei doi, lăsând la o parte faptul că în limba română numele adjectival "savant" nu admite procedeele comparației. Așa apare deontologia științei în viziune aristotelică, încă din primele pagini ale *Metafizicii*.

Câtă vreme se consideră că denumirile sunt date de-a gata în limbile naturale – aceasta fiind tocmai premisa care suspendă orice căutare în altă parte decât în *limbile naturale* – trebuie într-adevăr să "scormonim" în *substrat*, în *împrumuturi*, în *derivări pe plan local* etc. – făcând apel la erudiția și acribia filologică. De îndată, însă, ce se constată că rămân totuși "necunoscute" și neexplicate multe forme lingvistice, acestora li se pune eticheta "etimologie necunoscută".

În consens cu principiile lingvisticii integrale coșericiene limbile istorice sunt sisteme de semnificare, iar nu sisteme de desemnare. După cum am arătat, numai în vorbire – pornind de la elementele primare (fonete silabice) ale limbajului și de la tehnici și procedee creative – se impun în "cuvinte" adevărilor trăite,

## Sarea provine din halăuă de slatină, iar nu "din latină"

- urmare din pagina 6 -

imaginate sau gândite.

Etimologia – ca disciplină lingvistică – își ratează menirea de a găsi "adevărurile" din cuvinte câtă vreme le caută în limbi iar nu în activitatea de vorbire care "produce" limbile.

## Bibliografie:

- Arist. *Metaph.*, 2007 = Aristotel, *Metafizica*, Traducere, prefață și note Andrei Cornea, ediția a 2-a, rev., Ed. Humanitas, București, 2007.
- Arist. *Pol.*, 1959 = Aristotle, *Politics*, trd. H Rackham, London, 1959, p. 580-581;
- Avram, 1997 = Andrei Avram, *Contribuții etimologice*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1997.
- Berry, 1897 = George Ricker Berry, *The Interlinear Translation of the Greek New Testament*, to which has been added *A New Greek-English New Testament Lexicon*, New York City, 1897, p. 117, v. online: <https://archive.org/stream/interlinearliter00ber#page/>
- Bogrea, 1971 = Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Mircea Borcilă și Ion Mării, cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu, Cluj, Ed. Dacia, 1971.
- Borcilă, 2002 = Mircea Borcilă, *Sextil Pușcariu - un mare precursor al lingvisticii integrale*, în "Întâlniri între filologi români și germani", Actele colocviului de la Cluj-Napoca, 24-26 mai 2002, Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 2002.
- Brâncuș, 1972 = Grigore Brâncuș, *Introducere la "Etimologicum Magnum Romaniae"*, în B. Petriceicu-Hasdeu, *Etimologicum Magnum Romaniae*, Ed. Minerva, București, 1972.
- Bulgăr, 2001 = Gheorghe Bulgăr, Gherghe-Constantinescu Dobridor, *Dictionar de regionalisme și arhaisme*, Vol. I, II, București, Editura Saeculum Vizual, 2001.
- Cavruc, 2006 = Valeriu Cavruc, *Andrea Chiricescu (ed.), Sarea, Timpul și Omul*, Editura Angvstia, Sfântu Gheorghe, 2006; (<http://www.cimec.ro/Arheologie/sarea/index.html>)

Cavruc, 2010 = Valeriu Cavruc, Anthony Harding et alii., *Cercetările privind exploatarea sării în nord-estul Transilvaniei (2006-2010)*. Raport preliminar, în Angvstia 14, 2010;

([www.cimec.ro/pdf/Angvstia/dl.asp?filename=14-Revista-Angvstia-14-2010-arheologie-etnografie-educatie-muzeala.pdf](http://www.cimec.ro/pdf/Angvstia/dl.asp?filename=14-Revista-Angvstia-14-2010-arheologie-etnografie-educatie-muzeala.pdf)).

Cihac, 1879 = Alexandru Cihac, *Dictionnaire d'étymologie Daco-Romane. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort s/M. 1879.

Cornea, 2007 = Andrei Cornea, *Lămuriri preliminare și Interpretare la Metafizica lui Aristotel*, în Aristotel, *Metafizica*, trad., pref. și note A. Cornea, Ed. Humanitas, ediția a 2-a, rev., București, 2007.

Coșeriu, 1996 = Eugeniu Coșeriu, *Principii de sintaxă funcțională*, în rev. "Dacoromania", serie nouă, 1994-1995, Cluj-Napoca, pp. 29-68, 1996, pp. 33-34,

(<http://www.romling.uni-tuebingen.de/coșeriu/publi/coșeriu243.pdf>)

Coșeriu, 2000 = Eugeniu Coșeriu, *Lecții de lingvistică generală*, trad. Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Ed. Arc, Chișinău, 2000.

Coșeriu, 2009 = Eugeniu Coșeriu, *Semn, simbol, cuvânt*, în *Idem*, „Omul și limbajul său”, Studii de filozofie a limbajului teorie a limbii și lingvistică generală, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, pp. 112-134.

Creangă, 2007 = Ion Creangă, *Povestea lui Harap Alb*, în *Opere*, Ediție critică cu note, variante și glosar de G.T. Kirileanu, Prefața și îngrijirea recitării de Cristian Livescu, Ed. Krigalux, Piatra Neamț, 2007.

DSL, 2005 = Angela Bidu-Vrânceanu, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Dicționar de științe ale limbii*, Ed. a 2-a, Nemira & Co, București, 2005.

Dunăre, 1977 = Nicolae Dunăre, *Bistrița-Năsăud. Studii și cercetări etnografice*, N. Dunăre, (ed.), 1977.

Gaiu, 2004 = Corneliu Gaiu, *Rodenau in der Vorgeschichte und Antike* ("Rodna în Preistorie și Antichitate"), în, Reiner Slotta, Volker

Wollmann, Ion Dordea, *Silber und Salz in Siebenbürgen*, Bd. 7, Bochum, 2004.

Giuglea, 1944/1983 = George Giuglea, *Cuvinte românești și romanice. Studii de istoria limbii, etimologie, toponimie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983. Notă: studiul a apărut în 1944, în București.

Graur, 1972 = Alexandru Graur (coord), *Introducere în lingvistică*, Ed. a III-a revizuită și adăugită, Ed. Științifică, București, 1972.

<https://archive.org/download/politicsrackh00arisuoft/politicsrackh00arisuoft.pdf>

Kisch, 1927 = Gastav Kisch, *Siebenbürgen im Lichte der Sprache*. Ein Beitrag zur Kulturgeschichte der Karpathenländer, Mayer&Muller, G.m.b. H. in Leipzig, 1929.

LSJ, 1996 = Henry George Liddell, Robert Scott, Henry Stuart Jones, *A Greek-English Lexicon*. Compiled by Henry George Liddell and Robert Scott. Revised and augmented throughout by Sir Henry Stuart Jones with the assistance of Roderick McKenzie and with the cooperation of many scholars. With a revised supplement, 9<sup>th</sup> edition, Clarendon Press, Oxford, 1996.

Viluț Cărbune



Moara de su' coastă  
(A fost odată... în Maieru)

## Cartea

## SOLENOID DE MIRCEA CĂRTĂRESCU – o scriere unicat

(continuare din nr. 123), Partea a doua, de la capitolul 17 la 28, pag. 221-424)

Suntem obișnuiți, de regulă, cu romanul clasic, dar în egală măsură există și alte tipuri de roman, de idei sau de ficțiune pe bază de opinii și contemplație; Mircea Cărtărescu înțelege, ca postmodern, prin roman, orice altă formă dată de autori, uneori descriptivă, realistă sau sub influența textualismului, ca atare, *Solenoid* poate fi numit mai mult carte, nu roman. De aici și dificultatea repovestirii lui (vezi Mihaela Ursa, *Mircea Cărtărescu revisited*, în revista *Vatra*, nr. 1-2, 2016, Târgu Mureș, p. 102-106).

Încercăm o prezentare a cărții în continuare, prin marile teme dezvoltate în capitolele părții a doua, una dintre ele, fiind cea a amintirilor despre familie, a întâmplărilor semnificative din copilăria autorului. Un amănunt interesant revine des, cel al faptului că autorul a fost crescut ca o fetiță de către mamă, asta în ciuda tatălui, să fie o replică la obsesia gemenilor dintre care unul, tot băiat, dispărea, dar cumulează toate însușirile celuilalt? Figura tatălui apare destul de sumar creionată, doar antipatic și absent. Răsfățul acestei idei trăsneite, fetița-băiat, în cartier, e mare, chiar și cel în cauză este mândru de această himeră, dovadă cozile de păr și cizmulitele roșii păstrate și des pomenite. Acest joc se termină brusc, într-o iarnă, când se destramă vraja odată cu „părăsirea” lui în spital, de către mamă. Un alt episod memorat din viața de familie este cel legat de mutarea ei în Floreasca, la bloc, descrierea împrejurimilor se face cu minuțiozitate: alimentara, dispensarul și secția de miliție, scene cu autorul cumpărător la centrul de pâine, jocul cu monezile și magnetul. Frica de dispensar, față de doctori și asistente apare în nuanțe tragice și comice în același timp, ea face parte din fricile de mai târziu, fiind doar de început. Relația cu propriu-i corp e prezentă alături de efectul injecțiilor. Uneori, intervine

senzaționalul, întâlnirea cu o fetiță în sălile de așteptare ale miliției. Rătăcirea prin labirint alături de ea ne transpune în oniric, căutarea mamelor, rătăcirea în timp. Trezirea din vis și revenirea lângă mamă îi provoacă autorului doar emoții, mai puțin amintiri, fiind la o vârstă mică, ca atare, Floreasca este considerat un „cartier enigmatic al copilăriei pierdute” pe care nu l-a mai revăzut (*Capitolul 17*).

Noua locuință din Ștefan cel Mare, de la etajul 5, cu trei camere, are cele mai multe tangențe cu propria-i copilărie, tramvaiul, muzeul acestuia cu victime expuse ale circulației, mersul cu el spre școală, aglomerația. Moara Dâmboviței rămâne în memoria lui ca un monstru de cărămidă, Cirul de Stat îi provoacă amintiri despre purici, omul Șarpe și clovni. Din primii ani de școală, amintirile personale ale lui Mircea Cărtărescu sunt puține, învățătoarea care-i obliga în fiecare zi „să iasă rușinați din ei însăși” (p. 320). Vagi referiri sunt cele despre sala de clasă, pauzele sau visul cu sfera pe care doar el o vede. O singură poză din clasa a treia, unde autorul are cravată roșie și stă în ultima bancă, deoarece „mama nu i-a dat nimic învățătoarei.” La un vaccin, i se descoperă probleme la plămâni, ajunge la doctor care-i prescrie untură de pește și vitamine. Gânduri ce-i revin obsedant apar; ele vor avea un rol cheie în descifrarea sensului cărții, de-abia înspre final: „Insectele sunt oameni vii, ca și noi. În corpul lor e tot ce e și-n al nostru: carne, sânge, organe moi... Doar că ele au trupul acoperit cu o substanță tare și aproape transparentă, cum sunt unghiile noastre” (*Capitolul 23*, p.329). Când se ceartă cu părinții și fuge de acasă, autorul trece prin vis, într-o altă lume (clădiri cu zeci de etaje, culoare, subterane, caverne prin care coboară ani în șir ca să ajungă în lumea larvelor, a sarcoptilor, cu alte cuvinte, „o lume plină de

ființe tulburătoare.” După aceste simptome, familia și doctorița hotărăsc să-l trimită la preventoriul din Voila.

Școala e una dintre temele cele mai des întâlnite, de data aceasta, e rândul profesoarei de istorie, d-na Rădulescu, recunoscută și temută pentru ghiulul ei uriaș cu care-i atinge pe elevi. Se remarcă printre colege ca mare specialistă în murături, dar și ca apărătoare a celui ce apare în portretul din fața clasei, fiind organizatoare de montaje despre Patrie, Partid și Epoca de Aur. La cercul de ateism științific, paradoxal, ea vine cu o icoană ce urmează să fie scuipată de elevi, plus o biblie hazlie. Întâmplarea cu pierderea inelului acesteia face ca să iasă la iveală tragismul acestui tărăboi: țiganul Eftene, maestrul de atelier, încolțit de doamna Gionea, are o idee sinistă, își scoate cu cleștele din gură un dinte de aur și-l aruncă ostentativ, în fața asistenței. Toți rămân consternați, inelul a fost găsit a doua zi, în secretariat. Pentru autor, dar și pentru cititor, acest fapt constituie un semn greu de interpretat vezi *Capitolul 18*).

Tot despre școală sunt și referirile la cabinetele pe specialități, la biologie, unde elevii au în față câte-un borcan cu o boabă de fasole din care ies rădăcini, o apariție ciudată e relatată: o fetiță cu ochiul drept bandajat are o țevă de legătură cu borcanul, alte senzuri, alte rătăcirii de moment, în vis cu coșmaruri, cu levitație, invazie de ființe monstruoase, pitici cu capete foarte mari, o explozie nucleară, nave ciudate în aer, ce reflectă într-un fel viața lui interioară (*Capitolul 20*). Un portret succint al unei profesoare de matematică, doamna Băjenaru, e urmat de cel al alteia, pe nume Florabela. „zeița absolută a școlii” ce inspiră spaimă printre bărbai. Al treilea portret e cel al unui bărbat, Goia, pasionat de

- continuare în pagina 8 -

Iacob Naro

Cartea  
- urmare din pagina 7 -

## SOLENOID DE MIRCEA CĂRTĂRESCU – o scriere unicat

(Partea a doua, de la capitolul 17 la 28, pag. 221-424)

matematică, ocazie cu care autorul face o incursiune în lumea marilor matematicieni, e vorba de George Boole și limbajul matematic, povestea familiei acestuia. Din nou, autorul ne semnaleză că există semne, ele trebuie căutate, „strigă după descifrare” (Capitolul 22).

Alte amănunte despre școală: copiii sunt văzuți ca „poporul mărunț” pe care profesorii îl înfruntă zi de zi; secretariatul are miros de nechezol, cancelaria adaugă o nouă figură pomenită, e vorba de profesoara de română, Agripina, cu care autorul conversează aiurea. Despre ea aflăm că le dictează elevilor comentarii literare lungi, după cum se cerea în programă; tot ea se ocupa de moralitatea fetelor din școală, de asemenea, cu ținuta. Toți știau că ea trăiește cu „Scriitorul”, unul preocupat de laitmotive dragi autorului se repetă: povestea cu căutarea clasei printr-o clădire văzută homeric, cu subsoluri, săli de clasă numerotate straniu, pe alocuri, apar păianjeni, molii. Aspecte din viața școlii acelor ani sunt surprinse critic: ritualul tezelor, predarea gramaticii, clase la zeci de kilometri de cancelarie... Soarta copiilor este văzută cu simpatie, ei trebuie să stea la cozi în timp de noapte, să învețe la lumina lămpii de spirit. Nu sunt uitate bătaile, zbireretele, unele puncte de regulament pentru elevi cu privire la unghiile elevilor. Din nou, alunecăm în oniric, o elevă, Valeria, are unghiile colorate misterios cu un cod de la fabrica veche (Capitolul 27).

Seria frământărilor autorului continuă, după aceea întâmplare șocantă, el trece, ajuns acasă, din nou, în oniric, asistăm la rătăcirile lui printre atâtea alte încăperi ale propriei locuințe, el străbate zeci de kilometri de coridoare, deschide sute de uși spre a ajunge în dormitor, abia dimineața. Obsesia de a-și revedea dinții de lapte din copilărie precede pornirea solenoidului. Ajuns în stare de levitare, adică trecut într-o altă dimensiune, el plutește alături de dințișorii săi fiind cuprins de o stare de somn cu vis. Nu sunt uitate și bucățile de sfoară cu care i-a fost legat buricul, fotografiile, codițele de păr ca niște moaște ale trecutului. Visul din vis aduce în prim-plan camera interzisă din Policlinica Mașina de Pâine, ca loc de tortură psihică și fizică, cu referire directă la vaccinuri, analize de sânge, radiografii pulmonare sau la

dentist. Un episod interesant este cel legat de stadionul Dinamo și mersul pe bicicletă, prin urmare, în acest periplu oniric, el trece prin locurile copilăriei (chioscul de ziare, biblioteca „B. P. Hasdeu”, spitalul din Colentina). Când vine rândul stomatologiei, calvarul dentar apare zugrăvit în dimensiuni uriașe, cabinetul are patru uși, patru scaune dentare; ca pacient, autorul retrăiește clipele de groază petrecute aici, totul e văzut hiperbolic, durerea e analizată amănunțit, „ca și cum cineva i-ar fi absorbit substanța vitală” (vezi Capitolul 19).

Visul pentru Mircea Cărtărescu pare a fi o cale de-a trece într-o altă dimensiune, el se confruntă cu realul, ca atare, întrebări retorice îl frământă pe autor: de unde îi vine aversiunea pentru roman, de ce ar scrie cineva de plăcere și pentru plăcere? Trimiterile la Kafka se referă la drumul inutil al literaturii, apare ideea că pielea proprie e locul decent de a scrie o carte. Despre carte ca semn, ea trebuie să arate ieșirea din lumea asta, numai așa va fi o carte adevărată. Autorul își recunoaște anumite anomalii personale și trecutul, asta spre a înțelege ce se petrece cu el, în ce labirint se află, cărui test este supus și cum trebuie să scape teafăr. Filele de jurnal reluate continuă, (trecerea în vis, cititul în trei dimensiuni, felul cum trebuie privită lumea). Întrebarea care-l chinuie revine: Ești damnat dacă ai fost fericit sau mahnit, dacă ești cerșetor? Există piese întunecate care trebuie limpezite sau nu? Concluzie interesantă despre carte: ea se scrie singură, seamănă cu viața, care se trăiește singură, cu viitorul insondabil.” (p.281). În jurnalul din care autorul transcrie fragmente pentru noua carte, visul ocupă un loc aparte. Iată câteva vise: un tânăr îl vizitează, unele vise continuă cu rătăcirii prin gări, restaurante pustii și ruine. După trezirea din vis, autorul își amintește, de regulă, întâmplări din viața reală. Alte vise oribile transcrise din jurnal cuprind iarăși tuneluri infinite, explozii nucleare în serie, o ieșire temporară din trup, ocazie cu care face vizite la spital, copii, cadavre, solenoizi de liță fină (Capitolul 24).

- continuare în numărul următor -

Iacob Naroș

### Fulgurații

## ~ Taraba dulcilor îmbrățișări ~

Preocupat și prea-ocupat cu surcele, păhărele, alte cele am uitat de Marfa Îmbrățișare! Ce oroare, ce oroare! Dar azi e duminică, am mâinile libere, buzunarele goale, e zi de piață, am scos taraba, am deschis Prăvălia Dulcilor Îmbrățișări. Avem de toate, pentru toate gusturile, pentru toate portmoneele, visele și inimile. Iată: îmbrățișări, dulci, acrișoare ori nișeluș sărate, îmbrățișări tandre, reci, depărtate, înlănțuiri carnale ori abia timide atingeri, salutări amicale cu ușurele bătaii pe umerele, câte-o strânsoare adolescentină, așa cum făceam, noi, cei bătrâni acum, pe vremuri, când la sfârșitul jocului, ridicam fetele în sus și le strângeam de le pâraiau oasele, cuprinderi calde și dulci înainte de a pleca din brațele ei să te culci, ori sfioase și diafane din vremea timpuriilor iubiri ale Domniei-tale, hai ia, neamule, marfă bună de galaț, dai un leu și-ți dau un braț, iaaa, neamuu', una la doi lei și-n fir pe deasupra dacă iei, mângâieri ieftine cu cinci lei, bonus o alintare, îți dă moșu' una mică gratis de cumperi una mare, heiii, domnu' nu fi zgârcilă, că nu vând brânză, ia și mătașuță o amintire de guruță cu frăguță-nvelită-n batistuță cu parfum de lacrimile, ca atunci când de desparți de anii tinereții tele, stați la rând, marfa nu se trece, vorbă-n vânt că nu-i nimeni pe-o rază de zece pe zecel Jmecherii negustorești! Nu vă-nghesuiți, mulțam, mai poștiți! Politețuri și politichie de comersant! Am vad bun, vorba ovreului, dar nu se mai poartă asemenea hăinuță subțire, da' cine mai cumpără acum asemenea suvenire: alintări, înduioșări, acadele de jucăr sucit, vată pe băț din mâna drăguței, pufarin de ciugulit din sân, turtă dulce învăluită-n miere, halviță cu sămbure de dragoste și dorință, pufuleți de fericire!? Nimeni! Toți cumpărăm tinichele, gablonzuri, haine scumpe și grele, candelabre, perdele, bibeloaie, oribilități pentru înțârcat pruncii, lucruri fără folosință, că poate-or fi cândva de trebuință! Cine mai cumpără asemenea "chestii senti", marfă de doi bani, auzi dom'le, ce afacere, să vinzi lulele și amăgele pentru toată lumea, "de la cel cu țâța-n gură pân' la cel cu barba sură", om serios umbli cu mărunțișuri, vinzi adieri, îmbrățișări, ia-mă-n brațe, văzduh pe pită, fără să vezi că-l ulcica golită?! Adevărînțăă, ai?! Da chitanță, belet, gheșeft?! Hiii?! urlă Răstila spre mine și către două mătuși; una are trei grămăjoare de mere mici, roșii și dulci, din care mi-a dat și mie unul, când i-am șters cu colțu' năfrâmii lacrima înghețată, iar cealaltă bunicuță a pus pe-un scaunel două sticle de lapte și un borcănaș de groșior. Hei, vezi bulanu'(le)?! Strângeți-vă tăț tri tejgheaua și valea...șandramau! Mama voastră de hoji!!! Și dacă vă mai prind p-aici...susfletuuu!

Ilie Hoza

### Autori măiereni

## Fabiu Sânjoanu (1892-1955)

În 1908, măiereanul Fabiu Sânjoanu (vezi „Autori măiereni”, de Icu Crăciun și Iacob Naroș”, ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, p. 477) era elev al gimnaziului din Năsăud. Dl. Liviu Păiuș, având întreaga colecție a publicației săptămânale „Foaia interesantă” (ce apărea la Orăștie) pe anul 1908, ne-a semnalat două poezii inedite, semnate de consăteanul nostru în această revistă. Este vorba de „Țiganul și slămina” (în nr. 28, anul III, din 28 iunie/11 iulie/1908) și „Vorbă fic” (în nr. 41, anul III, din 27 septembrie/10 octombrie/1908). Le reproducem mai la vale.

Icu Crăciun

### Țiganul și slămina

Un țigan lângă o baltă mănând la slămină sta,  
Și în mîntea lui cea neagră, cam așa fel să gândea:  
„Să mă bată trei harhangheli, ca hasta de bună nu-i!  
„Hai să merg eu pîn' la popa să-i mai ieu una din cui!”

Dar pe când așa gîndește, lucru rău să întâmplă:  
Că din mîni alunecându-i, slămina-n baltă pică.  
Când văzu asta țiganul, începu a să văieta:  
„Haoleo slămina, Doamne, n-o cufunda, că-i a mea!”

Unu doi, și iacă cioara, că în baltă-i aruncat  
Ca să-și scoată iar slămina, că, vai, bună-i de mîncat.  
Tot căutând, ce prinde-a brîncă? Un broscoi mare, răios  
Și țiganu-l ia la vorbă: „Slămina de ce mi-ai ros,  
„Stăi, te rod și eu pe tine, lighioiule răios,  
Căci rozându-te pe tine și slămina mi-oi fi ros!”  
Fabiu Sânjoan, student

### Vorbă fic

Un țigan din întâmplare să-ntâlnească cu un Român  
Și Țiganul, prost ca proștii, având lipsă de tutun  
Nu știa să-ncepă vorba. Și-l întrebă cel Țigan:  
„Românico, mai trăiește porcul mort de-acum un an?”

„Ce? Cum dracu să trăiască, când știi bine c-a murit,  
„Dar las', văd acum bine, că din crăsmă ai venit!”  
- „De, bădiță, vorbă fic, știu că ești bogat și bun  
- „Și te rog pre Prea-curata, dă-mi o gură de tutun!”  
Năsăud, Fabiu Sânjoan, ștud.

### Cine sunt? Cine sunt?

În seara asta port haină de doliu...  
E doar o altă mantie incoloră,  
Profundă ca locul unde-am existat odată...  
Și frecventată... La fel ca sala unde ultima scenă  
din viața mea a fost redată.

Trupu-mi plîngel  
E ud... Bolnav... Asediat de gânduri,  
Trăiri sau sentimente,  
De răni deloc absente.

Simt că mă voi pierde mai puternic decât sunt,  
Că mă scufund mai tare și nu știu să-not...  
Nu m-am născut scafandru și nu sunt bun pilot!

Dar, totuși, sunt în căutarea cuiva...

M-am pierdut!  
Și merg să mă caut.  
În văzduh...  
În Iad  
În Rai sau pe Pământ!

Eu nu mă cunosc,  
Nu știu cine sunt!  
Oare sunt un ciob născut dintr-o greșcală?  
Sau scrumul de la ultima țigară?  
Da... Asta sunt eu!  
Serum și fum,  
M-aprind... Mă sting... Mă pierd... Și cad...  
Și-ajung în alt timp antercgrad.

Vasilica Berende, clasa a VIII-a B

Învățământ

CUIBUL VISURILOR

Sport

Cultură

Redactor-șef: ICU CRĂCIUN

Redactori: Viluț Cărbune, Ilie Hoza, Macavel Al. Macavel, Iacob Naroș, Mircea Prahase, Alexandru Rațiu, dr. Lazăr Ureche, Liviu Ursa, Viorel-Daniel Partene

Acest număr apare cu sprijinul financiar al Primăriei Maleru.

Correspondenți externi: Damaschin Pop Buia (Germania), Alex Pop (SUA)

Precizare: Responsabilitatea materialelor publicate aparține în exclusivitate autorilor.

Adresa redacției: Muzeul Cuibul visurilor Maleru, județul BISTRITA-NĂSĂUD

Machetare: Viluț Cărbune

Tehnoredactare computerizată și tipar: IMPRES srl Bistrița, str. N. Titulescu, nr. 18,  
tel/fax: 0263 238027, tel: 0263 223201 ISSN 1224 - 643